

millî gençlik

Millî sanat hareketi

aylık mecmua

- AHMED VEFİK PAŞA HAKKINDA BİR MONOĞRAFI DENEMESİ.
- DİVAN EDEBİYATIMIZDA SOSYAL MES'ELELER.
(Fuzûlî ve şikâyetnamesi)
- AHİLİK, TEŞKİLÂT, SİYASÎ, TİCARÎ VE İÇTİMÂÎ FAALİYETLERİ.
- İLK MÜSLÜMAN TÜRK DEVLETLERİNDEN KARAHAANLILAR.
- İSLÂM İNKILÂBININ ESASLARI.
- MECMUALARLA GELEN SESLER.
 - ☒ Hikâye :
ALNIMDAKİ AY GÖLGESİ.
 - ☐ Şiirler :
DİKKAT, GECENİN HUZURU,
ŞİRE KÜSMEK OLMAZ, O'NU
BULMAK, YOLLAR VE İNSANLAR.

temmuz 1977

beş lira

sayı:22

TAKDİM

Sahibi: M.T.T.B. adına Genel
Başkan: Cemalettin Tayla

Mes'ul Yazı İşleri Müdürü:
Fevzi Bayraktar

Tevziat, Abone ve Reklam:
Ahmet Yaman, Memlüt İpek,
Kâmil Tutar

Yazılardan yazarlar mes'ul-
dür. Gönderilen yazılar basıl-
sın veya basılmamasın iade edil-
mez. Yazı ve şiirler kaynak
gösterilmeden iktibas edile-
mez. İlanlar tarifeye tâbidir.
Yıllık abone: 50 TL. Altı ay-
lık: 30 TL. yurt dışı: İki mis-
lidir. İdare Yeri: M.T.T.B.
Basın - Yayın Müdürlüğü
Çağaloğlu/İst. Tel: 26 69 24 —
26 36 74 Posta çeki: 20092150.
Dizgi - Baskı: Fatih Gençlik
Vakfı Matbaa İşletmesi.

Bu sayıda

«Edebiyat tarihinin temelini de mo-
nografiler teşkil eder. Siyasî, edebî ve
tarihî monografiler, kâfi miktarda me-
cut olmadığı müddetçe, mes'eleler arzu
edilen bir şekilde ve doğru olarak gün
ışığına çıkartılamayacaktır» diyen Veli
Aras, «Ahmed Vefik Paşa hakkında bir
monografi denemesi»nde, A. V. Paşa'yı,
hakkında yazılanlar, söylenenlerle bera-
ber hayatını ve şahsiyetini, çizgi - çizgi,
nokta - nokta anlatmaktadır

Ömer Akdaş; «Divan edebiyatımız-
da sosyal mes'eleler»in ikinci bölümünde
«Fuzûlî ve Şikâyetnamesi»ni incelerken,
halk kesimi ile saray kesimi arasındaki
diyaloğu yansıtmıştır

(Devamı 2 nci sahifede)

Vahit Çabuk; Bir hakikat medeniyetinin insanlara tanıdığı kardeşlik, milliyet ve adalet telâkilerinin lora edildiği Osmanlı içtimai hayatından aktarmaları, «Ahilik, siyasi, ticari ve içtimai faaliyetleri üzerine teksif etti

H. O. Özden; İlk müslüman Türk devletlerinden Karahanlılar'dan bahsetti

Şeyhmus Durgun; «İslâm inkulâbının esasları III.»nü işlerken, «Devlet», «Aksiyon», «İnkulâp ve fiili hareketler» üzerinde durdu

Dâvâları, san'atlarla mesaj haline getiren şiirlerimiz «Dikkat»; Veli Aras, «Gecenin huzuru» ve «Şiire küsmek olmaz!» Vahit Çabuk, «O'nu bulmak»; M. Fatih Türkmen, «Yollar ve İnsanlar»; Mehmet Beyazal tarafından yazıldılar.

A. Efe Cebikeli; Bürokrasinin tam mânâsıyla hâkim olduğu ve oradan bütün Türkiye'ye tevzi edildiği Başkent'in umumiyetle devlet kademelerinin insana, hangi merhalelerden süzülmesi gerektiğini anlatan hikâyesine «Alnımdaki ay gölgesi»

Fevzi Bayraktar; Bir enflasyonu andıran matbuat âleminden «Mecmualarla gelen sesler» şeklinde âkisler vermeğe çalıştı

MİLLÎ GENÇLİK

ABONELERİMİZİN VE
OKUYUCULARIMIZIN
DİKKATİNE

Abone müddeti bitmiş olan okuyucularımızın aboneleri iptal edilmektedir. Abonelerini yenilemek isteyenlerin (Millî Gençlik Mecmuası M.T.T.B. Çağaloğlu - İstanbul veya 20092150 No.lu Posta Çeki'ne) ücretleri yatırmaları kâfidir.

Ayrıca «Millî Gençlik»'in ikinci cildinin hazırlığına başlamış bulunuyoruz. Mes'eleyi arzeder Allah'a (c.c.) emânet olunuz deriz.

MİLLÎ GENÇLİK

ÇATI
Mukaddesatçı

Gençliğin
Sesi

OKU!
OKUT!

GİRİŞ :

Bir devlet adamı ve muharrir olan A. Vefik Paşa; memuriyeti, günlük yaşayışı, icraatları ve şeceresiyle çok değişik bir mizaça sahiptir.

Türk milletinin, keyfî bir şekilde bürokrasi eliyle huzursuzluklarına ta günümüze kadar uzanan bir medeniyet değişimine — batılılaşmaya — zorlandığı bir devrede, bilhassa Paşa gibi, hem devlet adamlığı ve hem de muharrirlik yapmış kimselerin, bu mes'elelere karşı takındıkları tavır oldukça ehemmiyet arz etmektedir. Bu şahısların, düşünce ve icraatlarını, mizaç ve hayatlarından çıkarmak, tahlil edip teşhis koymak mümkündür. «Edebiyat vâkıalarını zaman çerçevesi içinde olduğu gibi sıralamak, birbirine olan münasebetlerini ve dışardan gelen tesirleri tayin etmek, büyük zevk ve fikir ceryanlarını ayırmak, hülâsâ her türlü vesikanın hakkını vererek bir devrin edebi çehresini tesbite çalışmak, edebiyat tarihinden beklenen şeylerin en kısa ifadesidir.»¹ Hükmüne, sadece edebî bir veçhe değil, aynı zamanda fikrî ve siyasi bir veçhe de ilâve olunmaktadır.

Zaten edebiyat tarihinin temelini de, monografiler teşkil eder. Siyasi, edebî ve tarihî monografiler kâfi miktarda mevcut olmadığı müddetçe; mes'eleler, arzu edilen bir şekilde ve doğru olarak gün ışığına çıkartılamıyacaktır.

«Devlet-i Aliye'nin yaşaması için Garb'ı taklit etmekten başka çâresi olmadığını açıkça söyleyen»² bürokrasi, devleti kendi ihtiraslarının bir imparatorluğu yaparken «ikilik realitesini»³ — (halk - aydın) — Tanzimatın sanki kaderî, bir kanunu gibi takdim eder. «Millet-i hâkime» fikrini ortadan kaldıran⁴ bu kriz dönemi, batılılaşma denen ihanetlerle⁵ milletin özüne doğru yayılmağa başlar. Siyasi tarihimizde «medeniyet resulü» olarak büyük bir övgüyle yüceltilen ve «devlet gemisini hâdiselerin denizinden maharet ve ehliyetle yürüten

(1) TANPINAR, Ahmed Hamdi, 19ncu asır Türk Edebiyatı Tarihi, İst. 1976 s. IX.

(2) a.g.e. s. 72.

(3) a.g.e. s. 136.

(4) a.g.e. s. 151.

(5) DOĞAN, D. Mehmed, Batılılaşma İhaneti, İst. 1976.

bir kaptan olarak* takdis edilen Reşit Paşa, (1838) İngilizlerle yaptığı ticaret anlaşmasıyla güya Osmanlıyı batı medeniyetinin çemberine sokuyor ve böylece sanayimizdeki yıkımı hazırlıyor; batı emperyalizminin ülkemize ilk ve öldürücü darbesini vurdurtturuyordu. Maalesef Reşit Paşa ve onun yetiştirmeleri, günümüze kadar resmî ağulardan ve üniversite camiasından ciddi bir tenkide tâbi tutulmuş; aksine yüceltilmişlerdir. Hâl böyle olunca, Reşit Paşa dairinde bulunmuş olmasından dolayı, Ahmed Vefik Paşa'nın gerek kendisini ve gerekse çevresini iyi tahlil etmek gerekiyor.

MİLLİYETİ VE TAHSİLİ :

Mes'elelere daha çok türkçülük zaviyesinden yaklaştığı için, devşirme usûlüyle devlet ricaline giren birçok büyüğe, bir hayli hücumlarda bulunan İsmail Hamî Danışmend; Paşa'nın bulgar asıllı ve ihtidâ etmiş bir aileden geldiği bilindiği halde, bulgarların türklükle yakın alâkası olduğunu iddia ederek; milliyetinin türk olduğunu tesbite çalışır.*

Sarayda, batılılaşma hastalığının başladığı devrelere kadar, ehl-i islâmdan gayri sadece rumların terefman olarak kullanıldıklarını görüyoruz. Ancak bu dönemden sonra, bu hastalığın sâriligindendir ki devletin diğer müesseseleri de az çok bozulmağa başlayacaktır. Hele Tanzimat fermanıyla bu kapılar, ehl-i islâmın dışında onlara veya süreten ihtidâ etmiş olanlara açılacak ve «Devlet-i Aliye'nin» başına büyük gâlleler nean yön türk ve itihadçuların bunlarla el ele çalışmaları görülecektir. Bunların günümüze kadar gelen çok müessir basın tröstlerini hâlâ ellerinde bulundurdukları da bir gerçektir. Türk-Müslüman gibi görünen veya daha sonraları bunlara hiç lüzum bile görmeden, bizimkilere ve hayatımıza yön veren Reşit Paşa, Macar asıllı Mihâl Paşa ve daha nice paşaları göreceğiz. Türkçülük cerayının çılgın âşıklarının yayın organları *Türk Yurdu*, *Yeni Hayat*, *Büyük Mecmua* (v.b.)'da Alexandre İsrail Helphand Parvus, Moiz Koben Tekinalp gibilerin yazıları ve faaliyetleri* mes'elenin mantalitesini daha vazih bir şekilde ortaya koymaktadır.

A. Cevdet Paşa; «*Ve ketebe-i aklâm ve sâireden tahsil-i lisana heveskâr efendiler için alâ meratibihim maaşlar tahsis ile Bâb-ı âlide*

- (6) TANPINAR, Ahmed Hamdi, 19ncu asır Türk Edebiyatı Tarihi, İst. 1976 s. 139.
 (7) GÜNER, Ağâh Oktay, İsrâf Ekonomisi, İst. 1975 s. 119 - 124.
 (8) DANIŞMEND, İsmail Hamî, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, İst. 1971 c. 5, s. 89-90.
 (9) DÜZDAĞ, M. Ertuğrul, İbret Aynasında Çehreler, Sebül gazetesi sayı: 1-11.

bir terceme odası açıldı. Ve mukaddem ve muahhar Rum tercemân-
larının pek çok fesatlar ettikleri mütehakkak olmakla şî maba'd ter-
cemanların ehl-i islâmdan olmasına niyyet edildi.»¹⁰ ğini yazar. Bun-
dan sonra başlığımızın özünü teşkil eden A. Vefik Paşa'nın büyük
babası Muhtedi Naci Yahya Efendi (Bulgarzade), ilk islâm tercüma-
nı olarak Divan-ı hümâyunda vazifeye başlar.¹¹ 1818'de İstanbul'da
doğan Paşa, Sıbyan mektebinde okuduktan ve hususi surette biraz
ders gördükten sonra 1831 de Mühendishane-i Berr-i Hümâyuna gir-
di. 1834 de sefarete tâyin olunan babası Ruhuddin Efendiyle, Reşit
Paşa'nın mahiyetinde Paris'e gitti. Paris'te Saint-Louis lisesinde
okudu.¹²

MEMURİYET HAYATI VE DEVLET KADEMELERİNDEKİ ÇEŞİTLİ VAZİFELERİ :

«Ricâl-ı Halkdan nevinde yekta olan Ahmed Vefik Paşa»¹³ ilk
defa 1837 de aile mesleği olan tercüme odasında memuriyete başladı.
Paşa'nın Londra'ya (1840)'da sefaret kâtibi olması, Sırbistan'a hu-
susî memur, iki defa İzmir'e müfettiş olarak gönderilmesi ve mem-
leketeyn fevkalâde komiserliğine tâyini gibi vazifelerindeki mesaisini
takdir eden Reşit Paşa, Padişahın muvafakatını alarak kendisine
«tahsinname» gönderdi.¹⁴ Paşa'nın 1851'de Tahran elçiliğine tâyini
ve oradaki resmi ve siyasi vazifesi daha değişik bir şekilde mütalâa
ediliyor. Aslında gittiği her yerin dilini, âdetlerini öğreniyor ve araş-
tırmalar yapıyor.¹⁵ Paşa'nın bazan mübalağayı ifrat derecesine var-
dırdığı¹⁶ göz önüne alınırsa, bizzat kendi ağzından anlattığı; Tah-
ran'da büyük bir ihtiram ve büyük bir ihtişamla karşılanması ve Tah-
ran'daki bulunduğu sefarethaneye milletinin şanlı bayrağını, dediko-
dulara, gürültüye pabuç bırakmadan, İngiliz ve Rus sefirlerini bun-
dan dolayı derin hayretlere düşürmesi...»¹⁷ gibi memuriyet hayatın-
daki davranışları, Nasreddin Hoca fıkralarındaki rivayetler gibi yay-
gınlık kazanmıştır.

(10) Ahmed Cevdet Paşa, Tarih-i Cevdet, Dersaadet, 1309 s. 166.

(11) Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî, İst. 1312 c. 4 s. 531.

(12) PAKALIN, Mehmed Zeki, Son zadrâzamlar ve Başvekiller, İst. 1942 c. 3 s. 47.

(13) Abdurrahman Şeref, Tarih Muhasebeleri, İstanbul 1339, s. 223.

(14) PAKALIN, Mehmed Zeki, Son zadrâzamlar ve Başvekiller, İst. 1942, c. 3, s. 47.

(15) ERTAYLAN, İsmail Hikmet, Ahmed Vefik Paşa, İst. 1932, s. 8.

(16) PAKALIN, Mehmed Zeki, Son sadrazamlar ve Başvekiller İst. 1942 c. 3, s. 259.

(17) ERTAYLAN, İsmail Hikmet, Ahmed Vefik Paşa, İst. 1932, s. 9.

Paşa 1862'de Sırbistan'da vâkı olan kanlı vak'aları yerinde tahkikatle vazifelendirilir. Buradan dönüşü gazetelerde: «atufettâ Ahmed Vefik Efendi hazretlerinin ol tarafa vâsultıyla işbu hâl mündeki olarak»¹⁸ bahsedilir. Bu geçici başarıdan sonra 1862'de dördüncü Meclis-i Valâ azalığına memur olur. Bu arada türkçülerin çok arzu ettikleri vazifesi olan, Darülfünun'da bir müddet «hikmet-i tarih» okutması olarak gönderilir. Ama, Mehmed Zeki Pakalın'ın «İşe yakından bakıldığında Vefik Efendi Bursa'da saplanıp kaldı. Hükmü karakurup ile bâki olan icraât-ı hodseranesinden dolayı halkın şikâyatı ayyuka çıktı»¹⁹ eleştirileriyle tenkid eder. «Avrupa devletleri ile Osmanlı devleti arasında tarihî farkların olduğunu, Avrupa devletlerinin sınıfsız, islâmiyette ve sınıfların olmadığını, Avrupa'nın feodalite merhalesinden geçtiğini, Osmanlıda böyle birşey olmadığını, Avrupa'nın kavmiyet peşinde olduğunu, Osmanlı'nın ümmet topluluğunu yaşadığını söyleyen ve Devlet-i Âliyyenin Avrupa'yı taklidini hatalı bulan»²⁰ büyük âlim ve devlet adamı Ahmed Cevdet Paşa'nın, o günkü tesbit ve müşahadeleri yerinde ve doğru idi. Ahmed Vefik Paşa'nın beceriksizliğinin, sadece Cevdet Paşa'nın müşahadeleriyle sergilenmesi o günkü devlet zehrinin kimlerin elinde oyuncak olduğunu ayrı bir delildir. Resit Paşa'ya ve Tanzimat'a karşı çıkan Cevdet Paşa'yı Garpcı gözüyle tenkid edenler; 1839'la Bâb-ı Âlî'yi ele geçiren yüksek memur aristokrasinin çevirdikleri dalâvereleri²¹ ve onların zaafalarını hiç görmezler ve Cevdet Paşa'ya «kimseyi beğenmiyen» birisi gözüyle bakarlar. Tabii Vefik Paşa'ya bu müfettişlik vazifesi yedi senelik mazuliyette kalmasına sebep olur.

Paşa'nın sık sık müfettiş olarak vazifelendirildiğini biliyoruz. Bursa müfettişliğinden evvel, 1854'de Bağdad ve Kürdistan hududlarını teftişe gider. Bu teftiştten sonra Meclis-i Valâ-yı Ahkâm-ı Adliye azalığına ve Encümen-i Dâniş azalığına seçilir. 1857'de ise Devai Nazırlığına getirilir. Fakat, «Ahmed Vefik Paşa'nın şiddet-i mizacı ve en bâb-ı mesalih ve medjumlara olan muamele-i bârîdesti ifrat üzere olduğundan»²² bu nâzirliği da uzun sürmez, azledilir.

- (18) PAKALIN, Mehmed Zeki, Son sadrazamlar ve Başvekilleri, İst. 1942 c. 1, s. 64.
(19) a.g.e.: c. 3, s. 64.
(20) Ahmed Cevdet Paşa, Ma'ruzat, (Teftiş-i Bilâd başlığı ve devamı)
(21) Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, İst. 1977 c. I, s. 58 - 59
(22) Encyclopedie de L'Islâm, Tome I, 201.
(23) TANPINAR, Ahmed Hamdi, Edebiyat Üzerine Makaleler, İst. 1909 s. 209
(24) PAKALIN, Mehmed Zeki, Son sadrazamlar ve Başvekilleri, İst. 1942 c. 3, s. 64

Araları Ali Paşa ile pek iyi değildir. Sadece kendisi değil, devrinin Avrupa'ya kaçan gençleriyle de Ali Paşa pek anlaşamaz. Ahmed Vefik Paşa'nın öfke ile «Ali Paşa hınzırı»²⁵ dediği paşa ölür ölmez, Sadrazam olan Mahmud Nedim Paşa onu yedi senelik mazuliyetinden kurtarır ve 1871'de Rüşumat Eminliğine tâyin eder. Paşa'nın bu halleri onu daha da meşhur eder. Şâir Hayri bile, bu yeni vazifesinden dolayı bir tarih düşürür: «O yektâyı zamana Hayri hamem arz eder tarih / Rüşumet saye-i Ahmed Vefik'de buldu ikbalin»²⁶ Sadrazam Paşa'ya iltifat ederek onu aynı sene Sadaret müsteşarı yapar.

1872 de birinci defa altı aylık Maarif Nazırlığı esnasında «Köy mekteplerine karşılık tedariki, Süleymaniye vakfı dairesinde müstakil bir Darülmuallimini Sıbyan küşadı vilâyet merkezlerinde birer Maarif Meclisi teşkili ve bilhassa ibtidaî tahsile ehemmiyet verilmesi gibi hususatla iştigal oldu.»²⁷ 1876'da Petresburgda açılan coğrafya kongresine koşar.

Hakkında mizacından dolayı daima husumet beslendiği iddia olunan «Ahmed Vefik Efendi ki bir hayli zamandan beri derece-i iktidarından bahs olunmaz raddelerde küşe-i nisyanda kalmıştı.»²⁸ Paşa'nın kıymeti farkedilir, 1877'de, ilk defa açılan Meclis-i Meb'usan'a reis ve yine o sene vezir olur. Burada meb'usları mektep çocuğu gibi azarlar. Hatta bir defasında, iki defa susmasını ihtar ettiği bir meb'usa şiddetle «sus eşek!» diye azarlayıp yerine oturttuğu nakledilir.²⁹ Tabii, bu arada Vefik Paşa'nın böyle davranışlarının Sultan Abdülhamid'in işine geldiği de söylenir.³⁰ Paşa, yine aynı sene Edirne Valisi olur, Ayân âzâlığına getirilir. 1878'de ikinci defa Maarif Nâzırı olur. Yine aynı sene içerisinde başvekil nasbedilir.

Ahmed Vefik Paşa, başvekillik vazifesinde o zamanın Adliye Nâzırı A. Ceydet Paşa'ya bile bir defasında söz vermez. Paşa havasını hiç bozmadı. Makam-ı Saltanata karşı olan mes'uliyetsizliklerine ve fermân dinlememeziğine devam eder. Ve böylece de başvekilliği iki buçuk ay ancak sürer; azledilir. Paşa, bu dikkafalılığının yanında, devlet sırlarına da pek değer vermez: Robert Kolleji Müdürü George Washburn'a, Abdülhamid'le hemen hemen muamelenin mümkün olmayacağını, bazan 2 - 3 gün beraber kaldıkları sırada Sultan'ın aklını

(25) Abdurrahman Şeret, Tarih Musahabeleri, [st. 1339. s. 231.

(26) PAKALIN, Mehmed Zeki, Son sadrazamlar ve Başvekiller, İst. 1942 c.3, s. 66.

(27) a.g.e. s. 70.

(28) İttihad Gazetesi, 10 Şubat 1292, numara: 152.

(29) PAKALIN, Mehmed Zeki, Son sadrazamlar ve Başvekiller, İst. 1942 c. 3, s. 75.

(31) PAKALIN, Mehmed Zeki, Son sadrazamlar ve Başvekiller. İst. 1942 c. 3, s. 80.

kaybetmiş gibi davrandığını anlatır. Hatta öyle ki Ruslar İstanbul'a yaklaştıkları sırada, Abdülhamid, eski Türk payitahtı olan Bursa'ya çekilmeğe karar verir, bu projesini bertaraf ettirmek için Vefik Paşa bir hayli zorluk çeker ve kandırır.³¹ Sultan Abdülhamid'in böyle asılsız isnadlarla alâkasının olmadığını ve tarihin onu ibrâ ettiğini söylemeğe bile lüzum yok. Hattâ öyle ki, (10 şubat 1918'de) ölmeden evvel İstanbul'un mutlaka düşeceğini, dolayısıyla kendisini İstanbul dışına götürmek isteyenleri reddettiğini ve İstanbul'da ölmek istediğini biliyoruz.

Paşa'nın başvekâlete tâyini, Rusların İstanbul kapılarına dayandığı ve İstanbul'un ikiyüzbinden fazla Rumelili göçmene kucak açmak durumunda kaldığı buhranlı bir zamana tesadüf etmiştir. Harb dolayısıyla tahsilât yapılamadığından, devlet büyük para sıkıntısına uğramıştı. Paşa, devlet varidatından mümkün olduğu kadar tahsilât yaptırıp muhacirleri Anadolu'ya sevkettirdi. İstanbul'da görülen yiyecek sıkıntısını gidermeğe çalıştığını Mahmud Celâleddin Paşa nakleliyor. Aynı harbde, siyasî yönünün olmadığı öğreniyoruz. Hariciye Nâzırı Saffet Paşa ile birlikte Ayastafanos muahedesinin akdine memur edilen Sadullah Paşa müzakeratın inkitai ihtimali başgösterdiği bir sırada, Başvekil Ahmed Vefik Paşa'nın davet edildiğini kaydederken: «Ben müşarünileyhi yakından tanımaz idim. Keşki da'vet etmiye idik!.. Çünkü Vefik Paşa az kaldı işimizi bozacak idi. Anladık ki becereceği yok! Her ne ise tatlılıkla İstanbul'a avdet ettirdik ve hakkında beslediğimiz hüsn-ü zandan dolayı büyük büyük esefler ettik.»³² diyor.

«İçine çok keyif ve heves karışan zorba icraât tarzını devlet işlerinde tatbik ederdi. Krakuşun hükümlerine benzer icraâtda bulunurdu. Siyasî işlerde bile lüzumundan ziyâde şiddetli lisan kullanırdı. Memurlarını kendi kendine azlederdi. Bâb-ı Âli'nin suallerine cevap vermezdi...»³³ şeklinde, icraatlarının umumî olarak bir değerlendirilmesini görüyoruz. Sadaret müsteşarı iken evraka bakmayıp ben mektupçu değilim, vazifem, sadrazam lüzumlu devlet işleri hakkında benimle istişare ettiği zaman re'yini beyan etmektir demiş. Hatta bir gün sadrazam kendisini üç dört defa çağırıldığı halde gitmeyerek kapısını içerden kitleyip oturmuş.³⁴

(31) PAKALIN, Mehmed Zeki, Son sadrazamlar ve Başvekiller. İst. 1942 c. 3 s. 81

(32) Sadullah Paşa Yahud Mezardan Nidâ, s. 54.

(33) PAKALIN, Mehmed Zeki, Son Sadrazamlar ve Başvekiller. İst. 1942 c. 3 s. 81

(34) Abdurrahman Şeref, Tarih Musahabeleri, İst. 1339, s. 227.

Rusların Ayastefanos'a dayandıkları sırada, birgün birçok rum Tatalada toplanıp hâdise çıkarmak gayesiyle nümayiş yapmak isterler. Paşa arabayla oraya gidip bastonla birini döğer. Bir diğerini de döğmek ister. Tuttuğunu elinden kaçıır ve nümayişçiler de böylece dağılırlar. Bu haliyle paşanın bir iç isyanı bastırdığı söylenir.³⁵

İki buçuk aylık başvekâleti zamanında, Ayastefanos muahedesinin akdi ve Meclis-i Meb'usanın feshi gibi iki mühim hâdiseyi bizat yaşar. Aslında, ötedenberi temelden yanlış olan Sultan Abdülhamid'in Meclis-i Meb'usanı istibdadına ters düştüğü için istemediği iddiasıdır ki bu tarih önünde yalanlanmıştır. «Esasen Abdülhamid Meclis-i Meb'usan-ı kapatmak ister. Bu işte koz olarak kullanmak kabîlinden Ahmed Vefik Paşa'yı kabiliyetli görür. Böyle bir işi yaptıktan sonra da, işi bittiği için Paşayı hemen azleder.»³⁶ Herhalde, başvekilik istemeyen bir kimseye, «Sen başvekil olacaksın!» diye zorla, bir vazife derûhte ettirilemez. Azline diğer bir sebep de; Sultan Abdülhamid'in hal'ini düşündüğünü bizzat Sultan'ın sezmesi hususundaki bir iddiasıdır.³⁷

1879 da Bursa Valiliğine tâyin edilir. Ne garib tesadüftür ki Paşa'nın ikbâliyle hep Bursa ve İstanbul oynar. 1882'de yaptığı işlerden dolayı büyük bir şöhret kazandığı için valilikten azledilir.³⁸ Paşa'nın Bursa'da kazandığı şöhret ise: Bursa'da bir tiyatro tesisine heves edip, temsil edilecek piyeslerin provalarını bizzat idare etmesi. Burada şu akla gelebilir; Tiyatro o kadar mühim mi idi? Vilâyetin başka işleri yok muydu? İbnü'lemin Mahmud Kemal İnal, azlin asıl sebebi: «*Mektupçu ve a'şar müdürü ile kaymakamları kendi kendine azletmekle beraber Bâb-ı Âli'nin suallerine de cevap vermemesi*»³⁹ olarak beyân eder. O zamanki Adliye Nâzırı Cevdet Paşa ise; yukarıdaki sebepleri de içine alan şu hususlarla birlikte: «*tesis eylediği tiyatronun biletlerini cebren sattırmak, kabul etmeyenleri izaç etmek, ahâlinin malını zabt ve müsadere etmek, adliyeye taallûk eden mes'elelere müdahale edip adam tevkif ettirmek gibi fiillerle birlikte sıfat-ı memuriyete yakışmıyacak bazı ahvâl-i zaliyesinden dolayı valilikten azline...*»⁴⁰ dair bir tezkere yazar.

(35) a.g.e. s. 232.

(36) PAKALIN, Mehmed Zeki, Son Sadrazamlar ve Başvekiller, İst. 1942 c. 3, s. 189

(37) a.g.e. s. 92.

(38) a.g.e. s. 97.

(39) İNAL, İbnü'lemin Mahmud Kemal, Evkâf-ı Hümâyun Nezaretinin Tarihçe-i Teşkilâtı ve Nüzzârın Terâcim-i Ahvâli, İstanbul, 1335 s. 118.

(40) PAKALIN, Mehmed Zeki, Son Sadrazamlar ve Başvekiller, İst. 1942, c. 3, s. 100.

Ahmed Vefik Paşa, aynı zamanda memleketimizde ilk defa «Salname» ihdas eyledi. «Ahmed Vefik Paşa, zamanına göre hakikaten âlimdi. Bütün bulunduğu işlerden ziyade de Encümen-i Dâniş azalığına lâyıktı. Orada da birçok ilmi ve faideli işler görmüştür.»¹¹ tesbiti Paşa'nın hizmet sahasını tâyin eden belki de, en doğru hükümdür.

Bursa valiliğinden azledilişinden bir buçuk ay sonra, ikinci defa başvekil oldu. Ama bu vazifede ancak iki gün kalabildi. Paşa, daha ilk gün, Şeyhülislâm Uryanizade Esad Efendi'ye bundan sonra Meclis-i vükelâye gelmemesi için haber gönderdi. Said Paşa'nın azliyle tâyin edildiği yeni vazifesinden hemen azledilmesinin sebepleri: Sultan'ın yaverinin, «Kulunuz Said Paşa'ya taraftar değilim, fakat pederinizin, büyük pederinizin nan ü ni'metiyle perverde olduğumdan hakikâti arzetmeğe mecburum. Ahmed Vefik gibi Mahdud'ül - akil bir adamı o makama getirerek âlemin başına musallat etmenizi vahim görürüm.»¹² demesidir. Ayrıca Paşa'nın evine haberci gönderilerek, Sarayda yapılacak bir encümen toplantısına davet edildiği halde, haberciye; «Efendimiz beni çocuk oyuncuğu zannediyorlar! Hah hah hah!» diyerek haremine kapanıp toplantıya gelmemesidir.¹³

«Yurduna ve milletine sadece resmî memuriyetlerinde yararlık gösteren büyüklerden değil, belki her sahada, her hususta yurdunun yükselmesi, milletin medenileşmesi için elinden her geleni yapmaktan geri durmayan vatansever büyüklerdendir.»¹⁴ «Koca Reşit Paşa'nın yetiştirmelerinden, siyasi tarihimize olduğu kadar ilim, edebiyat ve kültür tarihimize mühim bir mevki sahibi olan»¹⁵ diye bahsedilen A. Vefik Paşa, artık bundan sonra hep, Rumelihisarındaki yahşında mazul olarak yaşadı. Göğüs darlığından 1891'de öldü.

(Devam edecek)

(41) ERTAYLAN, İsmail Hikmet, Ahmed Vefik Paşa, İst, 1932, s. 10.

(42) PAKALIN, Mehmed Zeki, Son Sadrazamlar ve Başvekiller İst. 1942, c. 3, s. 11

(43) Servet-i Fünûn Mecmuası, Numara: 82 - 1556.

(44) ERTAYLAN, İsmail Hikmet, Ahmed Vefik Paşa, İst. 1932, s. 19.

(45) DANIŞMEND, İsmail Hami, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi İst. 1972, c. 4, s. 3

Milli edebiyatımızda uzun ve mufassal bir devreyi ihtiva eden Divan Edebiyatımızla ilgili sosyal mes'eleleri incelemeye bu yazımızda devam edeceğiz. Bir önceki yazımızı, mevzuumuzu en iyi şekilde ortaya koyan, Şeyhi ve *Harnâme*'sine ayırmıştık. Bu yazımızda ise, bir başka divan şairimizi, Fuzûlî'yi ve ünlü *Şikâyetnâme*'sini ele alacağız.

Millet olarak Türkler, cihânsümûl bir imparatorluğu, kurdukları sayısız devletlerin zincirine, en geniş ve en güçlü bir halka olarak eklemiş, yayıldığı üç kıt'ada Türk kültür ve medeniyetini en iyi şekilde temsil etmiş ve sayısız eserlerle perçinlemiştir. Bütün bunları, milli benliğinden hiç bir şey kaybetmeyerek günümüze kadar getiren ve yaşatan milletimiz, tarihinde milli değerleri yaratan şahsiyetlere şükran borçludur. Bu kabilden şükran borçlu olduğumuz bir milli şairimiz de Fuzûlî'dir.

Vatanını, milletini, dinini ve dilini unutmadan ve kendi töresinin dışına taşmadan, âdil ve olgun insan örneğini temsil eden Fuzûlî, çok mütevâzi bir hayat yaşamış, Âzerî Türkçesi ile çok güzel eserler kaleme almıştır. Fuzûlî'nin bu eserleri, yüzyıllar boyunca divan edebiyatımızın en güzel nûmunelerini teşkil etmektedir.

XVI. yüzyılda yaşamış olan Fuzûlî, Kanûnî Sultan Süleyman ile çağdaştır. Bu tarihte Osmanlı İmparatorluğu olgunluğunun ve ihtişamının zirvesini yaşamaktadır. Seferden sefere koşan Türk Padişahı, 1534 yılında Bağdad'ı fethettiği zaman Fuzûlî, genç padişaha övgü dolu kasideler takdim eder. Ancak, gereken ilgiyi göremez. Ancak, padişaha yazdığı bu kasidelerden dolayı, kendisine Bağdad Vakfından verilmek üzere 9 akçelik bir maaş için vakıf görevlilerine emir verilir ve bir de berat yazılır. Daha önce Nəcəf'teki İmam Ali Türbesi'nde yaptığı hizmetin karşılığı olarak aldığı çok az bir para ile geçinen Fuzûlî, kendisine tahsis edilen 9 akçelik vakıf maaşını ala-

maz. Bir süre sonra Türbeden aldığı para da kesilir. Kendi tarafından tahsis edilen parayı almaya giden Fuzûlî, Vakıf-
daki memurlardan parasını alamadığı gibi, hoşça gitmeyen sözler de
duyar. Ümidlerini kaybeden şair, bu masşını alabilmek için, daha önce
ceden tanıdığı Nişancı Celâlzâde Mustafa Çelebi'ye bir mektupla
ini arzeder. Nişancı Celâlzâde ile üfeti olan Fuzûlî'nin ona yazdığı
bu mektup, mevzuumuz olan *Şikâyetnâme*'nin esas adıdır ve *Şikâyetnâme*
Paşa Mektubu» adı ile bilinir. Ancak mektup bilâhare, muhtevanın de-
layısı ile *Şikâyetnâme* olarak şöhret bulmuş, günümüze kadar da bu
isimle gelmiştir.

Alaylı bir edâ, secilli ve nükteli bir üslûpla yazıldığı bu mektup
Fuzûlî'nin hem hicivî zekâsını, hem de rind müzâcını en güzel ve
kilde aksettirmektedir. Şâirin bu kabil başka edebî mektupları da
vardır. Bunların bir kısmı, Leningrad'daki Fuzûlî külliyesi içerisinde
bulunmaktadır. Şimdi Fuzûlî'nin ünlü *Şikâyetnâme*'sini birlikte oku-
yalım.

ŞİKÂYETNÂME

Belâm verdim, rüşvet değildir deyü almadılar. Hüküm gösterdim
fâidesizdir deyü iltifat etmediler. Egerçi görünürde itâat eder gibi
davrandılar ama bütün sorduklarına hâl diliyle karşılık verdiler.

Dedim : ey arkadaşlar, bu ne yanlış iştir, bu ne yüz asıklığıdır

Dediler : bizim âdetimiz böyledir.

Dedim : benim riayetimi gerekli görmüşler ve bana tekaüt be-
ratı vermişler ki ondan her zaman pay alam, padişaha gönül rahat-
lığı ile dua kılam.

Dediler : Ey zavallı! sana zulûm etmişler ve gidip gelme sermâ-
yesi vermişler ki, daima faydasız mücadele edesin ve uğursuz yüzle
görüp kaba sözler işitesin.

Dedim : Beratımın gereği niçin yerine getirilmez?

Dediler : Zevâldir, husûlu mümkün olmaz.

Dedim : Böyle evkaf (vakıf) zevâldsiz olur mu?

Dediler : Âsîtânenin masraflarından artarsa bizden kalır mı?

Dedim : Vakıf malın dilediği gibi kullanmak vebâldir.

Dediler : Akçamız ile satın almışız, bize helâldir.

Dedim : Hesâba alsalar bu tuttuğunuz yolun fesâdı bulunur

Dediler : Bu hesap, kıyâmette sorulur.

Dedim : Dünyada dahi hesap olur, haberin işitmişiz.

Dediler : Ondan dahi korkumuz yoktur, kâtipleri razı etmişiz

Gördüm ki suâlime cevaptan başka nesne vermezler ve bu ber-
ile hâcetim kılmağın revâ görmezler. Çaresiz mücâdeleyi terk etti
ve me'yus ü mahrum gûşe-i uzletime çekildim.
oniki

*
**

Bu şikâyetnameden ve diğer eserlerinden edindiğimiz neticeye göre Fuzûlî her şeyden önce TÜRK DİLİ'ni çok iyi bilmektedir. Konuştuğu ana dilini mükemmel bilmeyen, sağlam bir uslûbu olmayan, sanatçılar isetdikleri hedefe varamaz ve gayelerine ulaşamazlar. FUZÛLÎ'de bu özellikler tamdır. Konuştuğu dil, OĞUZ TÜRKÇESİ'nin DOĞU ANADOLU'da konuşulan ÂZERÎ ŞİVESİ'dir. Bu şivenin ise, bizim yazı dili olarak kullandığımız İstanbul lehçesinden pek farklıdır. Bu yüzden de BALKANLAR'dan ANADOLU'ya kadar ünü ve te'siri daha sağlığında iken yayılmıştır. Kıvrak üslûbu, ince rekâsı ile büyük bir lirik şâirdir. Platonik aşkın sembolü haline gelmiştir. Ölümünden sonra ise şöhreti bütün TÜRK ve İSLÂM dünyasına yayılmıştır.

FUZÛLÎ, edebî te'sirinin devamı ve itibârı ile olduğu kadar, şiirlerinin güzelliği ve kıymeti bakımından da müstesna bir şahsiyettir. Edebî lehçesinin özelliği, onu ÂZERÎ EDEBİYATI çerçevesi içersinde göstermeğe zorlarsa da TÜRK ŞİİRİ'nin gelişmesindeki te'siri büyüktür. Arap memleketlerinin XVI. asırdan başlayarak, Osmanlı İmparatorluğunun siyaset ve kültür topluluğu içersine girmiş olması, TÜRK EDEBİYAT tarihinde ona en büyük yeri ayırtmak zorundadır.

Fuzûlî kendine bağlanan maaşı vermeyenlerle başa çıkamayacağını anlayınca, kendi kaderine razı olarak oradan ayrılır. Devlet hayatında halkı rahatsız eden ve en büyük problemlerden biri RÜŞVET ve YİYİCİLİK'tir. Devletin hak dağıtanı olan KANUNÎ, kendine düşeni yapmış ama çarkın diğer kısmı vazifesini yerine getirmemiştir. Hakkı yenenin hakkını arayacak olan, hakkı yiyendir; buna Fuzûlî ne yapsın. O devirlere göre toplumumuz, bu konuda, bugün daha bozuktur. Bunun da en belirgin özelliği terbiyedir. Kişi terbiyesinden, aile terbiyesine, aile terbiyesinden toplum terbiyesine kadar terbiye ölçüleri değişiktir. Eğer ailenin reisi huysuz ise, aile de en azından rahatsızdır. Ailenin rahatsızlığı da toplumuna bulaşacaktır.

Dünya edebiyatında isim yapmış olan Fuzûlî, kendi şahsında, yaşadığı dönemin mes'elelerini dile getirmiştir. Bugünkü toplum hayatımızda yaşadığımız meseleler de Fuzûlî'nin anlatışından daha değişik bir çehreye bürünmüştür. N. F. KISAKÜREK, en az Fuzûlî kadar dertlidir :

*Rüşvetle maaşa zam,
..... debdebe
Yüz lira on'a iner,
Daha inmeden cebe.*

diyerek o da bahsimize katkıda bulunmuş ve bu yaraya parmak basmıştır.

Edebiyat tarihimize baktığımız zaman büyük ve idealist şairlerin hayatlarının, daima acı, ızdırap, çile, yokluk ve sefâlet içinde geçtiğini görürüz. Fuzûlî'de böyle bir hayatın savaşçılarından biridir.

M. A. ERSOY da İSTİKLÂL MARŞIMIZI yazdığı zaman kıstır ve sırtında giyecek paltosu yoktur. Yıl 1920. Yediyüzyirmi şairin katıldığı yarışmada hiç kimsenin eseri yeterli sayılarak İSTİKLÂL MARŞI olarak kabul edilmez. Ancak M. A. ERSOY, yarışmayı kazanan eserin sahibine verilecek olan 500 lirayı KIZILAY'a vermek şartı ile bu yarışmaya katılmayı uygun bulur. Neticede eseri birinci olur. T.B.M. Meclisi'nde üç defa ayakta okunarak alkışlar arasında MİLLÎ MARŞIMIZ olarak kabul edilir. Verilen 500 lirayı da Kızılay'a bağışlar ve kışın o dondurucu soğuklarında paltosuz olarak dolaşmaya devam eder.

Divan edebiyatımızın şairleri arasında yaşayış bakımından tezat teşkil edenler de çoktur. Bunlardan BAKÎ, FUZÛLÎ ile aynı çağda yaşamış ve istediği her imkânı sahip olmuştur. Varlık içersinde eserlerini yazarken, Fuzûlî'de yoklukla mücadele ederek şiirlerini ve diğer eserlerini vermeğe çalışmıştır.

Fuzûlî; dokuz akçelik vakıf maaşını almak için vakıf memurları ile mücadele ederken, BAKÎ (1526 - 1600); önce yirmibeş akçe ile kenar bir medreseye tayin edilir. Daha sonra ise daima yükselerek Süleymaniye Müderrisliğine (PROFESÖRLÜĞE), Mekke Kadılığına, İstanbul Kadılığına, Anadolu Kazaskerliğine ve Rumeli Kazaskerliğine kadar terfi eder. Bakî usta bir şair olduğu gibi aynı zamanda, şanslı bir kimsedir. Çünkü OSMANLI İMPARATORLUĞU'nun en geniş ve en zengin çağında KANUNÎ SULTAN SÜLEYMAN gibi muhteşem bir sultanın devrinde ve himâyesinde İstanbul'un ilim ve san'at yönünden en parlak olduğu bir dönemde, büyük devlet adamları, san'atçılar ve bilginler arasında yetişmiştir.

Fuzûlî'de aynı dönemde yaşamış olduğu halde bu imkânlarda hiç birine sahip değildir. Şayet BAKÎ'nin imkânlarına kavuşmuş olsaydı belki de bugünkü şöhretine ulaşamamış olacaktı. Çünkü selâh içinde yazılan eserler ile cefa içinde yazılan eserler hemen farkedilir. Ve ikincisi daha çok kişiye hitabeder. ROBENSON ve STEIBEG gibi yazarlar da böyle değil midir? Burada Fuzûlî'nin tek günahı gözden irak olmasıdır.

Gözden irak olan gönülden de irak olurmuş derler. Halbuki Fuzûlî TÜRK TÖRESİ'ne BAKÎ'den daha çok bağlıdır. Bunu, bu şair

rin eserlerine baktığımız zaman anlıyoruz. Demek ki yokluklar ve sefaletler çoğu zaman toplumlara büyük san'atçılar ve dâhiler yetiştirmektedir.

Burada şairin kısa biyografisini ve eserlerini vermeyi uygun bulduk. Fuzûli'nin nerede doğduğu kesin olarak bilinmemektedir. BAĞDAD, HİLLE ve KERBELÂ, yaşadığı muhitlerdir. Buralardan birinde doğduğu rivayeti varsa da bu şehirlerin hangisinde ve hangi yılda doğduğu kesin değildir. Fakat bildiğimiz en büyük gerçek Fuzûli'nin TÜRK ve OĞUZ'ların BAYAT AŞİRETİ'ne bağlı oluşudur. Asıl adı, Mehmet ve babasının adı Süleyman'dır. Çok iyi öğrenim görmüştür. Küçük yaşta Arapça ve Farsça'yı öğrenmiştir. Devrinin bütün bilimleriyle ilgilenmiş ve geniş bir kültüre sahip olmuştur. Edebiyat, fıkıh, hadis, fizik, astronomi, matematik, tıp v.s. gibi bir çok konularda bilgi sahibidir. 1556 yılında IRAK'da meydana gelen VEBA salgınında vefat eden Fuzûli, hayatı yokluk ve acılar içinde geçmiştir.

Mezarının nerede olduğu bilinmemektedir. Öldükten sonra mezarının üstüne türbe yapılmaması için şu beyti yazmıştır :

*Mezârım üzre koyman mil, eğer küyunda can versem
Koyun bir sâye düşsün üstüme ol servi kametten.*

Bir rivâyete göre öldükten sonra mezarına bir türbe yapılmış ise de bu beyiti vasiyet sayılarak türbe yıkılmış ve mezarına servinin gölgesi düşmüştür. Kendisine acıyarak bakanlara ise şöyle seslenir :

*Hâkîr bakma bana, kimseden sığınma kemem
Fakir-i pâdşeh âsâ, gedâ-yı muhteşemem.
Ne mülk ü mâl bana çerh verse memnûnem
Ne mülk ü mâlden âzâde kılsa mahzûnem.
Eğerci müflis ü pest ü muhakkak u dûnem,
Demâdem dem öyle hayâl eylerem ki kaarunem.*

ESERLERİ İSE ŞUNLARDIR :

Büyük SELÇUKLULAR zamanında IRAK'a yerleşmiş olan OĞUZ TÜRKMENLERİ'nin BAYAT BOY'u FUZÛLİ'nin dahil olduğu koldur. Fuzûli'de ana dilinin TÜRKÇE olduğunu her fırsatta tekrar eder. Türkçe, Arapça ve Farsça eserler yazmıştır.

1 — TÜRKÇE DİVAN : Eski ve yeni yazı ile yazılmış baskıları ile bir çok yazma nüshaları vardır. Divan kendi el yazısıyla yazılmış ve divan geleneğine göre tanzim edilmiştir.

2 — FARSÇA DİVAN : Bu eserde kendi hayatından, şiir anlayışından bahseder. Ali Nihat Tarlan tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir.

3 — ARAPÇA DİVAN : Tek yazma nüshası Leningrat Kütüphanesinde

nesinde bulunmaktadır. Küçük bir eserdir. Burada, TÜRKÇE ve FARŞÇA kadar edebiyat dili bilmediği görülür.

4 — LEYLÂ İLE MECNUN : Fuzûlî'nin en tanınmış ve en çok sevilen eseridir. İslâm Edebiyatının ortak malı olan LEYLÂ vü MECNUN HİKÂYESİ, Fuzûlî'nin elinde en yüksek üslup ve mânâ değerine ulaşmıştır.

5 — HADİKAT'ÜS - SÜ'ADÂ : TÜRKÇE bir eserdir. Leylâ ile Mecnun'dan sonra en çok okunan eseridir. Konusundan dolayı müslüman TÜRK halkının bilhassa ANADOLU YÖRÜKLERİ tarafından büyük bir rağbet görmüştür. Kerbelâ olaylarını anlatmaktadır.

6 — BENG Ü BÂDE : 500 (beşyüz) beyitlik bir eserdir. İRAK, ŞAH İSMAIL'in hâkimiyetine girdiği sıralarda, ŞAH İSMAIL adına yazılmıştır.

7 — HEFT CÂM : Yedi kadeh adı ile de anılan küçük bir eserdir. SÂKİNÂME de denir ve FARŞÇA bir mesnevidir.

8 — HÜSN Ü AŞK : (Güzellik ve Aşk) diğer bir adı da SIHHAT U MARAZ'dır. Fuzûlî'nin tıp sahasındaki bilgisini göstermektedir. ABAKİ GÖLPINARLI tarafından TÜRKÇE'ye çevrilmiştir.

9 — ŞİKÂYETNAME : Diğer adı, NİŞANCI PAŞA MEKTUBU'dur. NİŞANCI CELÂLZADE MUSTAFA PAŞA'ya, uğradığı haksızlığı yazan Fuzûlî, bu eserinde Divan nesrinin en güzel misâllerini vermektedir. Elindeki BERAT'e rağmen VAKIF'ta vazifeli olan memurlar, kendisine bağlanmış olan dokuz akçelik maaşını bu büyük şairden esirgerler. Bunun üzerine FUZÛLÎ, riyâkâr, eğri gidişli, yiyici memur ve kâtiplere bütün zamanlarda geçerli olmak üzere gereken ikazları yapmış, onları alaylı bir edâ ile bütün gücüyle hicvetmiş, kibâr ve nükteci kişiliğiyle ince zekâsını bir kere daha ortaya koymuştur.

10 — RİND Ü ZÂHİD : FARŞÇA bir eserdir. Mensur olan bu eser Türkçe'ye çevrilmiştir.

11 — HADİS-İ ERBA'NIN TERCÜMESİ : Kırk hadisten bahseder. İran şairi CAMÎ'den tercüme edilmiştir.

12 — TÜRKÇE MEKTUPLAR :

Bibliyoğrafya :

M. Fuad Köprülü, *Fuzûlî, İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 1948) IV, 686 - 699; Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul, 1973) II, 298 - 317; Vasfi Mahir Kocatürk, *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul, 1970), s. 328, 418; Necmettin Hacıeminoğlu *Fuzûlî*, (İstanbul, 1973), 7 - 32; Abdülkadir Karahan, *Fuzûlî* (İstanbul, 1946), 90 - 91; M. Fuad Köprülü; *Eski şairlerimiz, Divan Edebiyatı Antolojisi* (İstanbul, 1931), 196 - 256; Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda isimler sözlüğü* (İstanbul, 1975), 122 - 123; Seyit Kemal Karaalioğlu, *Türk Edebiyatı Tarihi* (1973), s. 183 - 197.

ONALTI

AHİLİK

TEŞKİLÂT, SİYASÎ, TİCARÎ VE İÇTİMÂİ
FAALİYETLERİ

Vahit ÇABUK

Arapça bir kelime olan «Ahi» Türkçe kardeş anlamına gelmekte ise de, bir teşkilât terimi Anadolu'da kullanılışı, Divân Lügati't - Türk ve Hibetü'l - Hakâljik adlı eski lügat kitaplarında daha değişik bir biçimde görüldüğü, son zamanlarda yapılan araştırmalarla ortaya çıkmış bulunmaktadır. Bu meyanda Fransız araştırmacısı Jean Deny, bu kelimeyi, Türkçe olup «eli açık, cömert, yiğit» anlamlarına gelen «Aki» kelimesine dayandırmış, hattâ, bu kelimenin Anadolu, İran ve Horasan'da kazandığı yaygın kullanılış ehemmiyetinden dolayı Arapça'ya «Ahi» şeklinde geçtiğini ileri sürmüştür. Bu görüş son zamanlarda yapılan araştırmaların ışığında daha çok ilgi görmüş ve yaygınlaşmıştır.

ONYEDI

Ahlâkî terbiye ve prensiplerini, daha önceki devirlerde mutasavvıfların bir doktrin tarzında hususiyetlerini belirledikleri fütüvvet-nâmelerden alan Ahlık, Anadolu'ya İran ve Horasan'dan gelen Türkler tarafından halka indirilmiş ve Türk'e özgü bir teşkilât ve içtimâî mahiyet kazandırılmıştır. Aslında, her ne kadar fütüvvetçilikten geniş ölçüde etkilenmiş olmasına rağmen, Ahiliğin Anadolu'da çok orjinal bir biçimde şekillenmesi ve hattâ köylere kadar yayılması, siyasi bir mecburiyet, iktisadî ve içtimâî bir ihtiyaç neticesi olmuştur.

Ahiliğin tam olarak Anadolu'da teşekkülünden önce bu teşkilâtı te'sis edenlerin siyasî hayatlarına bir göz atılacak olursa, bu mecburiyet ve ihtiyaç keyfiyeti kendiliğinden ortaya çıkar. Orta Asya'dan, Ön Asya'ya yayılan Moğol istilâsının önü sıra göçebe Türkmen oymaklarının Anadolu'da yığılarak kesif bir siyasi, iktisadî ve içtimâî hayatı canlı bir şekilde yaratmaları sonucu, bu göçebeler arasında bulunan Horasan şehirlerinin esnaf ve san'atkârları vasıtasıyla böyle bir teşkilâtlanma ihtiyacı kısa zamanda kendini gösterdi. Bu teşkilâtlanma, aslında yeni gelen göçebe Türk esnafının yerli tüccar ve san'atkâr karşısında tutunabilmeleri ve birbirleri arasında bir dayanışma sağlamaları dolayısıyla gerçekleşmiştir. Ancak Anadolu'da kurulan ve fütüvvet-nâmelerden müessir olan Ahî Teşkilâtı diğer islâm ülkelerinde aynı iktisadî ve ticarî şartlar mevcut iken kurulmamıştır. Bu da teşkilâta damgasını vuran Türklerin, bunu bir nakil olarak almadıklarını ispat eder kanaatindeyiz.

Ahîlik Teşkilâtının kurucusu olarak bilinen Ahî Evren, Anadolu Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubâd'ın çağdaşdır. Hakkında nakledilen efsânevi rivayetler kendisinin kerâmet sahibi ulu bir kişi olduğunu ortaya koyacak kadar çok ve yaygındır. Doğduğu yer belli değildir. Halkın arasına girmeyen, gizli ve rahat bir hayatı seven Ahî Evren uzun bir müddet Konya'da oturmuş, Şems-i Tebrizi'ye mürid olmuş, hattâ ondan tasavvuf dersi bile almıştır. Konya ulemasının gücenmesine sebep olan bu davranışı, Alâeddin Keykubad'a şikâyet edilmiş, ancak Ahî Evren, hem ulemâya hem de padişaha gücenerek Denizli taraflarına göçmüştür. Ancak Sultan Alâeddin Keykubâd, Saduddin Konevi'yi arkasından göndermiş ve tekrar Konya'ya gelmesini sağlamıştır. Ahî Evren Konyalılara gücendiği, bu şehirde fazla kalmayarak Kayseri şehrine geçmiştir. Burada debbağlık yapmaya başlayan Ahî Evren, aynı zamanda menkibevî hayatını da yaşamaya devam etmiştir. Dericî ve sayacıların «Ahî Baba» olarak kabul ettikleri Ahî Evren, Kayseri şehrinde, o zamana kadar misli görülmemiş güzellikte, renk renk deri ve sahtiyân işlemiş, bütün Kayseri halkı ile

sohret gelen yolcuların, tüccarların hayranlığını kazanmış, ancak onun bu durumunu kıskanan bir dabak ustasının, Kayseri Hâkimine giderek «Tabakhânedede bir adam misafir olup, dericilik yapar, fakat mirl vergi ve âşarını ödemez» diyerek şikâyette bulunması üzerine Vali, Ahi Evren'i huzuruna getirmeleri için adamlarını göndermiştir. Nakleden menkıbeye göre valinin adamları dükkâna girip Ahi Evren'i bağlamak istedikleri sırada, içeriden bir ejderha (Evren) peyda olmuş ve valinin adamlarından birkaçını telef etmiştir. Kaçmaya mecbur kalan diğerleri, henüz valiye ulaşmadan kendisi, yanındaki ejderha ile saraya girmiş ve sultanın hayretini mücib olmuştur. Valinin korkusunu gidermek için «Korkma beyim, bu evren benim dünya ve âhiret amelim ve karındaşımdır» diyerek onu teselli ve adamlarının gömülmesini rica etmiştir. Bu hâdiseden sonra Ahi Evren'in asıl adının Nasreddin olduğu, bazı fütüvvet kitaplarında kayıtlıdır.

Ahi Evren'in nerede ve ne zaman öldüğünü kaynaklar açık olarak yazmamaktadırlar. Birer rivayet olarak kaynaklara intikal eden Ahi Evren'in son zamanlarına ait bilgiler birbirini tutmamaktadır. Bazıları, onun Kayseri'de vukubulan yukarıdaki hâdiseden sonra, tekerrür Denizli şehrinde bağlar arasında inzivâ çekilerek son zamanlarını yaşadığını ve burada medfun olduğunu zikrederler. Diğer bir kısım kaynaklar ise, Kayseri'de çok durmayıp, Kırşehir'e geçtiğini ve burada gömülü olduğunu iddia ederler. Ancak son araştırmalarda «Ahi Evren Şeyh Nasreddin» adına düzenlenmiş olan bir vakfiyenin mündericâtına göre, kendisinin XIII. yüzyıl sonlarına doğru Kırşehir'de olduğu iddiasını desteklemektedir. Zaten son yıllarda Kırşehir'de mezar başında, esnaf teşekküllerinin düzenledikleri, anma merasimi ve şenlikler bu iddia doğrultusunda cereyan etmektedir.

**

Saray ahîlâkla âhenkli bir şekilde birleştirerek Ahiliği te'sis eden Ahi Evren, siyasi ve iktisadi güce şartların içinde bir içtimai denge kurucusu olarak, cemiyete hâkim olmuş ve mesleğe yön tayin etmiştir. Bir bütün olarak Ahilik ele alındığı zaman üç veçhe gösterir. Siyasi, iktisadi ve içtimai. Ahi Evren'in yaşadığı bölge olan Kırşehir ve çevre vilâyetlerinde önceleri yalnız, debbağlıkla iştilal edenlerin bir loncası mahiyetinde olan Ahilik, siyasi vaziyetin icabı olarak, teşkilâtlandıktan sonra, cemiyet içinde bâriz roller oynamaya başladı. Ahilâki neticeleri, insanlığa hizmet ve hemcinslerine muavenet etmek olan Ahiler, kendi aralarında müessis olan teşkilâtlarını, cemiyetin diğer unsurlarına da sirayet ettirerek, bir bütünleşmeye doğru yönel-

diler. Nitekim bu faaliyetlerinin sonucu, Anadolu'da zayıflayan Belçuklu idaresinin son zamanlarına, Moğol baskısının kırıldığı şehirlerde küçük site devletçikleri teşkil ederek siyasî bir mümtâziyet kazandılar. Bu üstünlüklerini, Ahî reislerinin küçük şehri devletleri başında, bir hükümdar gibi değil de, demokratik bir devlet başkanı hüviyetinde yaşatmaları Türk siyasî tarihine orijinal bir renk katmıştır.

Ahîlerin siyasî tarihleri tam olarak incelenip ortaya konulmadığı için, onların siyasî vaziyetlerini ve devlet hayatında icrâ ettikleri faaliyetleri etraflıca bilinmiyor. Ancak şurası kesindir ki, 1243 tarihinde Moğolların Köseadağ Savaşı sonunda girdikleri Anadolu'ya derin etmeleri, siyasî karışıklığın ve idarî aksaklığın toplum düzenini altüst etmesi, Anadolu münevverlerini, ulularını harekete geçirmiş, bu derece maddî yük ve eziyet altında ezilen halka mânevî telkinler vererek ayakta ve bir birlik halinde yaşatmaya muvaffak olmuşlardır. Bunlar arasında buhranlı devrenin mânevî liderliğini yapan Mevlânâ Celâleddin Rumî, Hacı Bektaş, Baba İlyas ve bizim mevzuumuz olan Ahîliğin müessisi Ahî Evren başta gelmektedir.

Ahî Evren, savaşa dair ve dinî, ahlâkî hususlarda bilgi ve telkinler veren fütüvvet - nâmelerin ışığında, bizzat kendi meslekdaşları olan Debağları bir araya toplayarak teşkilâtlandırmıştır. Kabiliyeti, dürüst ve sağlam ahlâkî, hakseverliği ile büyük bir şöhret kazanan Ahî Evren, meslekdaşlarından ve halktan büyük ilgi gördü. Bu ilgi onun hayatında görülen menkıbevî unsurlarla daha fazla kudsiyet ve ehemmiyet kazandı. Bu teşkilâtın bizzat Ahî babalığını yapan Ahî Evren, ölümünden sonra da Ahîlerin aynı teşkilât içinde tarihi vazifelerini sürdürmelerini vasiyet etti. Ölümünden sonra, daha geniş bir çevreye yayılan Ahîlik Orta Anadolu'da müessis olan şekliyle devam etti.

Yukarıda da temas edildiği gibi, Moğolların Anadolu'da meydana getirdikleri siyasî ve içtimai buhran dönemlerinde, geniş arazi sahibi bulunan Ahî teşekkülleri, yine Moğol (İlhamî) idaresine bağlı, ancak serbest şehir mumkiriyeti olarak hâkim oldukları şehirlerin beledi ve kazaî işlerini yönetmişlerdir. Bu şehir cumhuriyetleri arasında diğerlerinden daha farklı bir siyasî çehre arzeden Ankara şehridir. Ahî idaresinin var olduğu kesin olarak kabul bu şehrin Osmanlı idaresine bizzat Ahîlerden alınarak geçtiğini pek çok kaynak kaydeder.

Ahî Teşkilâtının Ahî Baba ve Şeyhleri, iç idarî işlerinde çok mühim siyasî vazifeler yaptıkları gibi, yakın devlet adamları ve askeri komutanlarla da ilişki kurmuşlardır. Devlet büyüklerinin de Ahî Teş

kişilerine ve mensuplarına yakın alâka gösterdikleri olmuştur. Bu me-
yanında, Osmanlı hükümdarı Orhan Gazi'nin Ahiliği kabul ederek
«İhtiyârü'd - din» lâkabını alması, Ahî Baba'dan şed kuşanması, aynı
şekilde Sultan I. Murad'ın da bu zümreye girmesi oldukça mânâlı-
dır. Yine Ahilerin Karamanoğulları Devleti ve Sivas hâkimi Kadı
Burhaneddin ile de bu kabil münasebetleri vardı.

Bu mecmuanın bir önceki sayısında neşrolunan *Osmanlı Esnaf
Teşkilâtı ve Lonca*'lar adlı yazıda, Osmanlı esnaf teşkilâtının Ahilik
prensipleri çerçevesinde teşkil olunduğu anlatılmış ve Loncaların hi-
yerarşik bir idarî mekanizmaya sahip olduğu izah edilmişti. Ahilik
teşkilâtında da hemen aynı durum görülürse de, bu husus tatbikatta
katılıktan uzak, kardeşçe bir hava içerisinde ve mânevî bir edep ve
nezâkete bağlı olarak sürdürülmüştür. Ancak burada, Ahiliğin lonca-
lardan ayrılan bir hususunu, onun bir şehirde faaliyet gösteren bü-
tün meslekleri aynı çatı altında, bir zaviyede kardeş yaparak içtimai
bir bütün halinde programlamasını belirtmek gerekir.

Bir idarî kademeye sâhip olan Ahiliğin, yâmaklıktan ustahğa ka-
dar bir meslek hiyerarşisi, bir de bunların üstünde, bütün Ahilerin
dahil olduğu ve nakibten seyhü's - şuyûbluğa kadar varan idarî hi-
yerarşi mevcuttur. Meslek gruplarında, yine fütûvvet - nâmelerde te-
ferruatı gösterilen yamak, çırak, kalfa ve usta silsilesi, Ahiliğin ibraz
ettiği mânevî anlayış çerçevesinde bütünleşir. Bu husus, mevzubahis
edilen Loncalar adlı yazıda gereği kadar incelenmişti. Burada tefer-
ruatına girmeyeceğiz. Ancak şunu kısaca belirtelim ki, ustalarından
icazet almayan çırak ve kalfalar Ahî teşkilâtına kabul olunmazdı.
Bu da, kişinin itaat ve terbiye derecesinin Ahî teşkilâtında ne kadar
önemli olduğunu göstermektedir.

Bir şehir veya kasabada çeşitli mesleklerin mensupları, kendi
mesleklerinin reisi olan Ahî Babalarına bağlıdırlar. Bunlar, yani Ahî-
ler, bir kaç san'at kolu dışında hemen bütün esnaf mensuplarını bir
araya toplamışlar ve eğitim müesseselerinin yanı sıra gençlere mâne-
vî terbiye vermeyi, bir bütün olarak da cemiyeti bir birlik etrafında
toplamaya çalışmıştır. Zaviyelerde çırak ve diğer san'at erbabına, mes-
lekleri hakkında teknik bilgi ve tecrübeyi öğrendikleri için, sadece
ahlâkî bir takım bilgiler ve cemiyet âdâbı öğretilirdi. Ahî zaviyelerine
çeşitli meslek mensuplarından başka, müderris, kadı, vâiz, hâtip ve
ordu komutanları da katılmışlardır. Bu da gösteriyor ki Ahî Teşkilâ-
tının zaviyelerinde, tanınmış, âlim, fâsıl ve devlet erkânı gibi mül-

nevver, iyi ahlâk sahibi ve herkesin iyiliğini isteyen, bu yolda çalışan kimseler de dahil olmuşlardır.

Anadolu'da Ahî zaviyeleri daha ziyade Orta Anadolu şehir ve kasabalarında toplanmışsa da, bu bölgenin dışında bir çok şehirlerde de kurulmuş ve faaliyetlerini sürdürmüştür. Şehir ve kasabalarda ayrı ayrı zaviyelerin açılmasına rağmen, Ahîlik prensiplerinde hiç bir farklı uygulama olmamıştır. Bu Ahî zaviyelerine mensup olan sanat erbabı kimseler, gündüz mesleklerinde çalışırlar, kazançlarının bir kısmı ile bakmakla mükellef oldukları kişilerin mesarifine sarfeder, diğer bir kısmını da zaviye için getirip başkana teslim ederlerdi. Daha ziyade genç Ahîlerin çoğunluğu, zaviyede toplanan paralarla o akşam için yemek hazırlamak üzere zaviyede toplanır ve misafirlerle birlikte topluca akşam yemeği yenirdi.

Ahî zaviyelerine mensup olanlar dokuz sınıfa ayrılmış idiler :

- 1 — Yiğitler (En alt sınıfı teşkil ederlerdi),
- 2 — Ahîler (Bunlar altı bölüğe ayrılmıştı : İlk üçü *eshâb-ı tarik*, son üç bölük *nakip*'ler idi),
- 7 — Halifeler,
- 8 — Şeyhler (Bunlar halifelerin başkanlarıdır),
- 9 — Şeyhü'l - meşâyikler (Şeyhlerin reisi durumunda idiler).

Fütüvvet - nâmelerde ihdas edilmiş olan prensiplere göre, zaviyelerin alt birinci sınıfını teşkil eden yiğitlerin düzenli bir kontrol altında, mutemed kişiler tarafından terbiye edilmeleri gerekirdi. Bu fütüvvet - nâmelere göre her çırak olmuş yiğidin iki yol kardeşi, bir yol atası, bir üstadı ve bir piri bulunurdu. Ocaklarda gençleri terbiye eden Ahîye *Muallim Ahî* adı verilirdi. Zaviyelerde genç yiğitlere öğretilen maharetler arasında Kur'an okuma, yemek pişirme, oyun oynama (raks), çalgı çalma, şarkı söyleme, tarih, siyer, tasavvuf ve edebiyat (Türkçe, Arapça, Farsça) öğretilirdi.

Ahîler zaviyeye alınacak olan gençler için bir merasim düzenlerlerdi. Bu merasimde, nakib bir eline tuz alır ve hazır bulunan ahîlerin ortasında duran su kabına bırakır. Bundan sonra nakibler kapıyı açar ve ölmüş olan büyüklerine dua ederler, salâvat getirirler. Daha sonra zaviyeye kabul edilecek olan yiğit gösterilir. Akabinde yapılan kabul merasimi ile genç Ahîler arasına katılır.

Muallim ahîler, eğitim yanına verilen gençlere namaz ve oruç gibi islâmî bilgiler ile Ahîlerin prensip ve edeb kaidelerini öğretirler. Bu zaviyelerde tâlim ve terbiye sadece kitabî değildi. Akla dayanan tedrisat daha ziyade medreselerde okutulduğu için, zaviyelerde ahlâki

hususla ağırlık verilirdi. Ayrıca bu zaviyelerde gençleri takip eden nezaretçiler de vardı. Şeyhlerinin, nakiblerinin ve hatta ustalarının huzurunda çeşitli terbiyevî eğitimin yanında raks yaparak, şarkılar söyleyerek kişiliklerini rindâne bir hava içerisinde beşerî duyguların en yücesi ve insanlık sevgisi ile olgunlaştıran gençler, toplum içinde san'atlarını icra ederken de bu olgunluklarını yaşıyorlar, sıkıntılarını, toplumun sıkıntılarını daha da unutturur oluyorlardı.

Ahi zaviyelerinde gençlerden başka ileri yaşlardaki cahil esnaf da, *Kur'an* ve diğer okuma - yazma ile ilgili ilimleri öğreniyorlardı. Bu kişiler arasında Evliya Çelebi'nin nakline göre, Ahi Kara Dede adlı bir debbağ ustasının hikâyesi şâyân-ı hayrettir. Amasya'nın Sunda kasabasından neşe't etmiş olan Kara Dede, altmış yıl debbağlık yaptıktan sonra, ilim eksikliğini anlamış ve Bursa Müftüsü Kasımoğlu'ndan ders alarak *Kur'an-ı* öğrenmiş, yedi yıllık bir çalışmadan sonra, Muradiye Medresesi'ne müderris bile olmuştur. Daha sonra uzun yıllar yaşayan Kara Dede, «*Dede Cöngü*» adıyla bir kitap yazmıştır. Başka eserler de telif ettiği rivayetler arasındadır.

Fütüvvet - namelerde kaydedildiği üzere Ahîlerin tüzüğünde bilmesi ve uygulaması şart koşulan 740 madde tesbit ve tâyin edilmiştir. Ancak bu maddelerin tamamını şeyh rütbesini kazananların bilmesi ve uygulaması şart koşulmamıştır. Şeyhler bunları aynı zamanda başkalarına da öğretmekle mükellef idiler. Ancak, teşkilâta yeni girenlere bu maddelerden sadece 124 adedi öğretilir ve uygulaması istenirdi. Genç ahîlerin, çırakların ve öğrencilerin, görevleri fütüvvet-nâmelerde şu şekilde belirlenmektedir :

- 1 — Zikrolunan 740 esastan 124 ünü bilmek ve uygulamak,
- 2 — Ahînin bütün sözlerini kabul etmek,
- 3 — Mal ve canını ahîsi yolunda sebil kılmak, bir san'at öğrenmek,
- 4 — Her hafta elbisesini yıkatmak, temiz elbise giymek,
- 5 — Ahiden, چراغ almak, ahîye saçını kestirmek ve alnını yoldurmak,
- 6 — Ocak namına belini bağlamak,
- 7 — Güzel ahlâk ile kendisini şehir halkına tanıtmak ve sevdirmek. «*Ol şehrin halkı tanıklık vireler ki bu yiğit ol ahî yoluna lâyıktır*».
- 8 — Kadı huzurunda er aşkına چراغ yakmak ve yemek yedirmek.

Ahîler toplum içinde ve halkla sıkı ilişkiler kurarak yaşadıkları için kıyafetlerine ayrıca dikkat gösterirlerdi. Üzerlerine şalvar ve aba-

dan yapılmış elbiseler giyen ahilerin ayaklarında mestleri bulunurdu. Ayrıca bellerine kuşak (*şed*) bağlarlar ve uzun bir bıçak takarlardı. Başlıklarının tepesinde bir taylasan bulunurdu. İpek giymez, altın süs takınmazlardı. Sarı ve kırmızı rengi beğenmezler, mavi, beyaz, siyah ve yeşil renkleri tercih ederlerdi. Her sınıfının bir davulu bir sancığı ve bir borusu bulunurdu.

Ahiliğe mensup olan herkese girişte bir kuşak (*şed*) bağlanırdı. Buna (kuşağa) *Şedd-i Vefâ* adı verilir.

Ahî Teşkilâtının idarî kademesi, nakiblikle başlar. Teşkilâtın sorumluluğu en çok olan kademesi budur. Bunların üzerinde *Nakib'ün-nükaba* bulunur. Nakib'ün-nükaba'dan sonra *ahî* (ahî baba) gelir. Ahî halife gibidir. Şeyhin vekili (kaim makamı) mesabesinde dir. Seccade sahibi değildir. Silsile-i merâtibe göre ahinin üzerinde *halife*, onun da üzerinde *şeyh* bulunur. Şeyhler kendi taifesi, san'at grubu içinde seccade sahibidir. Bunların da üzerinde Şeyhü's-şuyûh vardır. Şeyhü's-şuyûh bütün ahî teşekküllerinin reisidir.

Bu idarî kademe bünyesinde görev yapan ahiler, tüzüklerinde mevcut olan kurallara göre terfi ederler ve adâb-ı tarikat gibi bir zaviye düstûruna göre hizmetlerini sürdürürler. Fütüvvet-namelerden de anlaşıldığına göre bu derecelere ulaşanlar, zaten olgun bir yaşa ulaşmış ve Ahî teşekküllerinde terbiye ve hizmetleriyle mümtaz bir kişilik kazanmış olanlardır.

Anadolu'da yaygın bir ün kazanan ve Ahî teşekküllerinin tüzüğünü teşkil eden Çobanoğlu Fütüvvet-nâmesinde, ahilik ile ilgili dereceler şu şekilde hülâsa edilmektedir :

«Bilgil ey iman ehli kardaşlar ki yiğitlik ve ahilik ve şeyhlik üçü birdir. Yiğitlik heves eylemektir. Ahilik başlamaktır. Şeyhlik tamam eylemektir. Yiğitlik sakal gelmektir. Ahilik sakala ak düşmektir. Şeyhlik tamam pir olmaktır. Yiğitlik mü'minler yolun almaktır ve ahilik evliyâ yolun almaktır ve şeyhlik peygamber dirliğin dirlemektir. Ve dahi yiğitlik şeriattır ve ahilik tarikattir ve şeyhlik hakikattir.

Ve dahi yiğitlik yola gitmeye niyet etmektir ve ahilik yola girip gitmektir ve dahi şeyhlik menz ile ermektir. Ve dahi yiğitlik ana rahminden doğmaktır, ahilik dünyada dirilmektir. Şeyhlik imanla olmaktır. Pes yiğitlik ve ahilik ve şeyhlik üçü birdir.»

Yine fütüvvet-nâmeler, ahinin üç şeyi açık, üç şeyi kapalı olmalıdır prensibini zapt etmiştir. Açık olan nitelikleri :

- 1 — *Eli açık olmalı* (cömert olmalı),
- 2 — *Kapısı açık olmalı* (misafirperver olmalı),
- 3 — *Sofrası açık olmalı* (aç geleni tok göndermeli).

Ahinin kapalı olan nitelikleri :

- 1 — Gözü kapalı olmalı (kimseye kötü bakmamak, kimşenin aybını görmemeli),
- 2 — Dili bağlı olmalı (kimseye kötü söz söylememeli),
- 3 — Belli bağlı olmalı (kimşenin ırzına, namusuna, haysiyet ve şerefine göz dikmemeli).

Ahîler toplum içinde edep ve nezâkete büyük ehemmiyet vermişlerdir. Onlar için, yemek yemek, konuşmak, giyinmek, evden dışarı gitmek, mahallede yürümek, oturduğu yerden başka bir yere seyahat etmek, pazara gitmek, alış - veriş etmek, eve bir şey götürmek, misafirlere gitmek gibi davranışlar belli bir edep çerçevesinde yapılmıştı. Cemiyete saygı ve büyüklerine hürmet bu edep ve davranışlardan da anlaşılacağı gibi son derece ulvî idi.

**

İctimai bir teşkilât olan Ahîlik, esnaf teşkilâtını mânevî ve ahlâkî ruh ile teçhiz ederken, yakın çevredeki iktisadî ve ictimai faaliyetlere numune olmuş, bilhassa Osmanlı esnafının teşkilâtlanmasında ve nezih bir vasıf kazanmasında bir numaralı âmil olmuştur. Macdî ve mânevî ahlâk ve san'at terbiyesiyle mücehhez bu kimselerin cemiyet içinde oynadıkları roller pek mühimdir. Cihâd ruhu dolu bir imparatorluğun kuruluş ve yükseliş devirlerinde bile, bu ahlâk ve terbiyeyi yaşatan Ahîler Osmanlı Devleti bünyesinde, aynı zamanda düşman üzerine yapılan seferlere gönüllü olarak katılmışlar, dinin bahşettiği mânevî feyz ve nimetlere nall olmuşlardır.

Kurdukları esnaf sandığı (Esnaf sandığı mecmuanın 21. sayısında bahıs mevzuu edilen yerde teferruatı ile işlenmişti. Ahîlerdeki esnaf sandığı ile aynı olduğu için burada tekrar edilmedi) ve yârân odaları ile, hem şehir esnafının sıkıntılarına çare, hem de köylü ahîlerin işlerine yardımcı olmuşlardır. Tekelci ve günümüzün faizci zihniyetinden uzak fı - sebilullah bir ahlâk numunesi izhar etmişlerdir.

Anadoluyu bir baştan bir başa gezen ve Ahîlerin misafiri olan ünlü Arap gezgini İbn Battuta, bu teşkilâtı hayranlıkla takdir etmiş ve dünyada böylesine bir benzeri teşkilâtın mevcut olmadığını takdirkar bir dille yazmıştır. Onun Antalya'ya geldiği zaman Ahîlerle nasıl karşılaştığını ve nasıl ağırlandığını kendi kaleminden takip edelim.

Ahîler :

Müfredî ahî, ah kardeş sözünün müfred birinci şahıs şeklinde söylenmesinden meydana gelmiştir. Bunlar Anadolu'ya yerleşmiş bulunan Türkmenlerin yaşadıkları her yerde, şehir, kasaba ve köylerde bulunmaktadırlar. Memleketlerine gelen yabancıları karşılama, onlarla ilgilenme, yiyeceklerini, içeceklerini, yatacaklarını sağlama, ihtiyaç-

YIRMİBEŞ

larını giderme, onları uygunsuz ve edepsizlerin ellerinden kurtarma, şu veya bu sebeple bu yaramazlara katılanları yer yüzünden temizleme gibi konularda bunların eş ve benzerlerine dünyanın hiç bir yerinde rastlamak mümkün değildir.

Ahî, evlenmemiş, bekâr ve san'at sahibi olan gençlerle diğerlerinin kendi aralarında bir topluluk meydana getirip içlerinden seçtikleri bir kimseye denir. Bu topluluğa da fütüvve (Gençlik) adı verilir. Önder olan kimse bir tekke yaptırarak burasını halı, kilim, kandil v.b. eşya ve gerekli araçlarla donatır. Ahîler gündüzleri geçimlerini sağlayacak kazancı elde etmek üzere çalışırlar ve o gün kazandıkları parayı ikindiden sonra topluca getirip Ahî Baba'ya verirler. Bu para ile tekkenin ihtiyaçları karşılanır, topluca yaşama için gerekli yiyecek ve meyveler satın alınır. Meselâ o sıralarda beldeye bir yolcu gelmişse, onu tekkede misafir ederler ve alınan yiyeceklerden ikramda bulunurlar. Bu davranışları yolcunun ayrılışına kadar devam eder. Bir misafir olmasa bile yemek zamanında yine hepsi bir araya gelir ve topluca yemek yerler, raks ederler, türküler çağırırlar ve ertesi sabah işlerine giderek ikindiden sonra elde ettikleri kazançlarla Ahî Babalarının yanına dönerler. Bunlara *fityân* (Gençler), başlarında bulunanlara ise Ahî adı verilir. *Ben dünyada onlardan daha güzel davranan kimse görmedim.* Şirâz ile İsfahan halkının davranışları onları andırmakta ise de, bunlar gelen ve giden yolculara daha fazla alâka ve hürmet gösteriyorlar. Şefkat ve iltifatta onlardan daha ileride bulunmaktadır.

Antalya'ya varışımızın ikinci günü idi. Bu gençlerden biri Şeyh Şibâbeddîn-i Hamavî yanıma gelerek, onunla Türkçe konuştum. O zaman Türkçeyi henüz anlayamıyordum. Sırtında eski, yıpranmış bir elbise, başında da keçe külâh vardı. Şeyh, bana dönerek, bu adamın ne dediğini biliyor musunuz? diye sordu. Ne söylediğini bilmiyorum, dedim. Bunun üzerine, seni ve yanındaki arkadaşlarını yemeğe davet ediyor, demesiyle doğrusu buna hayret ettim ve davetlerini kabul lendim. Adam oradan ayrılınca Şeyhe, bu adam fakirdir, bizi ağırlayacak kudreti yoktur, onu zor durumda bırakmak istemeyiz, dedim. Bunun üzerine Şeyh güldü ve bu adam ahîlerin reisidir. Kendisi sayacı ustasıdır. Cömertliği ve keremkârlığı ile tanınmıştır. Sanatkârlar arasında aşağı - yukarı iki yüz yoldaşı vardır. Onlar kendisini liderliğe seçmişler ve bir tekke yapmışlardır. Şimdi gündüz kazandıklarını geceleri sarfetmektedirler, cevabını verdi.

Akşam namazını edâ ettikten sonra, bu adam tekrar yanıma geldi ve hep birlikte tekkeye gittik ki, mükellef bir zâviye ile karşılaşmış olduk. Burası Anadolu'nun en güzel halı ve kilimleri ile dö-

senmiş, hak camından yapılmış sayısız âvizelerle ışıklandırılmış pırıl pırıl bir yerdi. Oturma salonunda beş adet beysüs vardı. Beysüs, bakırdan yapılan üç ayaklı bir çeşit şamdana denir ki, baş tarafında yine bakırdan yapılma cam gibi parlak ve ince bir kandil yeri ile bunun ortasında fitilin çıkması için bir boru bulunmaktadır. Burası arınmış iç yağı ile doldurulur, yanı başında yine yağ ile dolu bakır kaplar bulunur. Ayrıca fitili düzeltmek için bir makası da vardır. Ahilerden biri şu şamdanın bakımı ile vazifeli olup kendisine çerağ adlar.

Oturma salonunda, sırtlarına kaba giymiş, ayaklarında mest olan ve bellerini, ortasında bir hançer asılı iki arşın uzunluğunda kemerle bağlayan, başlarını her biri bir arşın uzunluğunda ve iki parmak eninde Taylesanlı saftan yapılmış beyaz saçaklarla örten bir grup genç yer almıştı.

Ahiler burada toplandıkları vakit sarıkların çıkarıp önlerine koyarlar ki, o zaman başlarını, görünüşü gayetle güzel olan ince ve şefaf ipekten yapılmış «zerdubânî» denilen veya buna benzer bir takye örtmekte idi. Oturma salonunun orta yerinde ise misafirlere ayrılmış bir payke bulunmaktaydı.

Onların oturma salonlarına girince, bize pek bol ve çeşitli yiyecekler, meyvalar ve tatlılar ikram ettiler. Ondan sonra da, türkülere, oyunlara giriştiler. Bunların böyle davranışları, ikramları hayretimi bir kat daha artırmış bulunuyordu. Böylece geçen saatlerden sonra geç vakit onları tekkelerinde bırakarak oradan ayrıldık.

Bu satırlardan da anlaşıldığı üzere Ahiler cemiyetin en faal bir kadrosudur. İdarecilik, esnafılık, cemiyete hocalık, maddî ve mânevî rehberlik yapan Ahiler millî tarihimizin bir övünme vesilesidir. Yüzyıllar boyu yaşadığımız bu teşkilâtın, modern unsurları ile günümüz esnafına mânevî bir düstûr ve millî bir şiâr alması gerekir. Tarih bu vazifeyi ifa etmelidir.

Bibliyografya :

Osman Nuri Ergin, *Mecelle-i Umûr-ı Belediye*, «Ahî teşkilâtı», İstanbul, 1338/1922). I., 357 - 551; Neş'et Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahîlik* (Ankara, 1974), s. 3 - 4, 51 - 59, 89 - 95, 180 - 185. İbni Battuta *seyahatnamesinden seçmeler*, bz. İsmet Parmaksızoğlu (İstanbul, 1971), s. 7 - 11.; A. Zeki Velidi Togan, *Umumî Türk Tarihine Giriş* (İstanbul, 1970²), s. 268, 346, 380; Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadî ve İctimai Tarihi* (Ankara, 1971), II. bk. *Index*; Evliya Çelebi, *Seyahatname* (İstanbul, 1314), I., 570, 511 - 674; Besim Darkot, *Ankara, İslâm Ansiklopedisi*, II., 442 - 443. *Türk Ansiklopedisi*, mad. Ahiler (Ankara, 1946), I., 236. Abdülbaki Gölpınarlı, *Tasavvuftan dilimize geçen deyimler ve ata sözleri* (İstanbul, 1977), s. 15.

**İLK MÜSLÜMAN
TÜRK DEVLETLERİNDEN
KARAHANLILAR**

Hasan Oflaz ÖZDEN

Orta - Asya'da ilk büyük Müslüman - Türk devletini kuran Karahan Gök - Türk Devleti'nin 745 yılında yıkılması üzerine önce Basmlar, daha sonra da 840 yılına kadar Uygurlar ile yaşadılar. 840 yılında Kırgızların yardımı ile Ötügen'deki Uygur Devletini yıktılar. Karluk Yabgusu Büyük Kağan, Arslan Kara Hakan adı ile bağımsızlığını ilân etti ve Balasagun'u başkent yaptı.

840 yılında tamamen Türk geleneklerine uygun olarak geleceğin ilk büyük Müslüman - Türk Devleti Karahanlılar, Karluklar tarafından merkezi Balasagun olarak Işık Gölü civarında kurulmuş oldu.

Karahanlılar'ın İslâmiyeti kabul etmesi, Türk tarihinin gidişini değiştiren dönüm noktalarından biri olmuştur. 372 yıl tarih sahnesinde varlığını sürdürecektir olan Karahanlılar, İslâm Kültürü ile uğrularak Arapların zayıflayan gücüne destek olacaklardır.

VIII. asırda Türkler'in İslâmiyet'i topluca kabul etmesi, Türk-Arap münasebetlerini yoğunlaştırmıştır. Daha önce Şamanizm dinine mensup olan Türkler, İslâmiyet'e geçerken Şamanizm'in bütün itikatlarını terk etmeleri Türklerin Araplar nezdinde büyük itibar kazanmasına vesile olmuştur. Bilhassa Abbâsî ihtilâlinden sonra Türkler, Arap idaresinde önemli mevkilere getirilmişler ve zamanla Araplar ile aynı haklara sahip olmuşlardır.

2.000 yıllık tarihimizde, Hak'kın dini İslâmiyet'i kabul eden ve daha sonra İslâmiyet'in usanmak bilmez müdafii olacak Müslüman-Türk Devletinin temelini atan KARAHANLILAR'ın tarihimizdeki yeri büyüktür.

Karahanlılar tâbiri, şarkî ve garbî Türkistan'da hüküm süren (840 - 1212) ilk Müslüman - Türk sülâlesine verilen sun'î bir isimdir. V. V. Grigorev'in Mâverâünnehr Karahanlılarına dair yazmış olduğu makalesinden itibaren (1874) Karahanlılar tâbiri yaygın bir kullanım kazanmıştır. Bu zamana kadar Türkistan Uygur Hanları olarak bili-

nirdi. Çinlilerde olduğu gibi Altay kavimlerinde dört renk (kara, kırmızı, yeşil, ak) dört cihete işaret etmek için kullanılırdı. Bundan dolayı Türkçe kara sözü eski Türklerin cihet tâyininde tekâbül ettiği «Şimâl» mânâsından hareket ile, Türklerin hukukî rümûzunda büyüklük ve yükseklik ifade eden bir tâbir olmuş ve böylece Kara - Han birleşmesinde «Büyük Baş» mânâsında kullanılmıştır.

İkinci Şarkî Türkî Devletinin dağılması ile (742) bozkırlardaki hâkimiyet, önce Basmıllar'a, daha sonra Uygurlar'a geçmiştir. Karluk Hâkimi önce Sağ Yabgu (742) sonra da Sol Yabgu (744) mevkiine sahip olmuştur. 840 yılında Kırgızların baskısı altında Ötüğen'deki Uygur Devleti'nin yıkılmasından sonra Karluk Yabgusu, kendisini Aşinâ soyuna bağlayarak bozkırların hâkimi ilân etti. Büyük Kagan (Arslan Kara Hakan) ünvanını aldı ve merkez olarak da Çu vadisi boyunca Balasagun civarında bulunan Kara - Ordu veya Kuz - Ordu intihap edildi. Devlet, Altay sistemine uygun olarak iki Kağan idaresinde ikiye ayrıldı. Şark kısmının hâkimi olan Büyük Kağan Kara - Ordu'ya yerleşti. O, Arslan Kara Hakan ünvanını taşıyor ve aynı zamanda bütün Karahanlıların en yüksek hâkimi sayılıyordu. Garb kısmının hükümdarı Şerik Kağan, Talas'da yerleşmişti. Ünvanı ise Buğra Kara Hakan idi. Her iki ünvan da hayvan ismi olup, aslında birliğin totemi idi. Çiğillerinki Arslan, Yağmalarinki ise Buğra idi. Bu iki baş - hükümdardan başka hâkimler zümresine mensup, dört alt kağan ile altı hükümdar vekili de bulunuyordu. Kademe kademe yükselme esasına dayanan bu rütbelere muayyen bir sistem teşkil ediyordu. Haleflerin tayini rütbe esasına göre yapılabiliyordu. Hâkimler zümresi yanında başta Yuğruş olmak üzere Nazırlar Heyeti bulunuyordu. Başlıca mansıp sahipleri şunlardı: Su - Baş (Başkumandan), Tayangu (Saray Nâzırı), Ilınga (Mâliye nâzırı); bütün bu mansıplara hânedan ailesine mensup olmaları da getirilebiliyordu.

Sülâleye mensup hükümdar - vekilleri, İrken (İl - han), Sagun (Kül - irkin) ünvanlarını taşıyordu. Ongun (Totem) ismi olarak da Çağrı, Toğrul ve Paygu kullanılıyordu. Bazı kaynakların zikrettiği ilk kagan (Bilge Kül Kadir Han) 819 yılından beri Mâverâünnehr'de hüküm süren ve kendi hâkimiyetlerini durmadan genişleten Sâmanîler ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bilge Kül Kadir Han'dan sonra idareyi iki oğlu ele aldı. Büyük Kagan olarak Balasagun'da Bazır (Arslan Han), Taruz da Oğulcak (Kadir Han) başa geçti. Büyük Kaganlar hakkında X. asıra kadar kesin olarak birşey bilemiyoruz. Oğulcak kendisi ile bir çok mühim savaşlar yapmış olan Sâmanî

nilerden İsmail b. Ahmed'in muâsırı olmalıdır. Muharrem 280 (Mart - Nisan 893) de İsmail, uzun bir muharebeden sonra Şarkî - Karahanlıların merkezi olan Taruz (Talas)'u zappederek Hâtun'u ile 15.000 askerini esir almıştı. Bunun üzerine Oğulcak merkezini Kâşgâr'a nakletti. Bu merkezden Sâ mânî topraklarına akına başladı. Bir müddet sonra Sâ mânîler arasında başlayan karışıklıktan istifade eden ilk Karahanlı da Oğulcak olmuştur, Asî Sâ mânîlerden birinin kendi memleketine sığınmasına müsaade edince, bu Müslüman Şehzâde veya İslâm - Sufi vâizleri ile karşılaşma, Oğulcak'ın yeğeni Satuk'un şahsen İslâmiyeti kabul etmesi ve bunun amcasına karşı muvaffakiyetle neticelenen mücadelesini müteakip, devletin garp kısmında İslâmiyetin resmen kabulüne (X. asır başlarında) sebep olmuştur. Bu hâdise Garbî - Karahanlıların durumunu tamamiyle değiştirmiştir. Bu arada Buğra Han ünvanını taşıyan Satuk, o zamana kadar sülâlenin düşmanı olan Sâ mânî hükümdarı Nasr b. Ahmed tarafından Layla b. al-Nu'man al-Paylami'ye karşı mücadelesinde kendisine yardıma çağırıyordu. Diğer taraftan Çinlilerden boşuna yardım istemiş olan, devletin şark kısmının hâkimi Büyük Kağan'a karşı mücadelesinde, Satuk şimdi bir de Müslüman gönüllülerine dayanabiliyordu. (Balasagun Muharebesi, 942 - 943). Müslüman ismi Abd al-Karim olan Satuk, 344 (959)'de ölmüş ve Artuç (Kâşgâr'ın şimâlinde)'da defnedilmiştir.

Satuk'un oğlu Musa b. Abd al-Karim, şark kaganını mağlup ederek sülâlenin bu kolunu ortadan kaldırmıştır. İslâm - Sufi vâizi Ebu'l-Hasan Muhammed b. Sufyan el-Kalamatî'nin yardımı ile bütün devleti islâmlaştırmaya muvaffak olmuştur. Onun zamanında (349 - 960) komşularının da İslâm bayrağı altına girmeleri sağlanmıştır.

Musa'dan sonra yerine geçen oğlu Ebu'l - Hasan Ali b. Musa zamanında (862 - 978), sikkelere göre, Sâ mânîlerin elinde bulunan Ferğana'nın istirdadı vuku bulmuştu; o zamanlar Sâ mânîler yıkılmak üzere idiler. Ebu'l - Hasan, Şerik - Kaganı ve yeğeni Ebu Musa el-Hasan b. Süleyman, İsficab'ı zaptetmiş, 990 yılında ve Rebiülevvel 382 (Mayıs - Haziran, 992) yılında Sâ mânîlerin başkenti olan Bûhârâ'yı ele geçirmişti. Hasan b. Süleyman, Horasan vâlisi Ebu - Ali ile bir anlaşma yaparak, Horasan Ebu - Ali'de, Mâverâünnehr de kendisinde kalmak üzere anlaşmışlardı. Bir müddet sonra hastalanan Hasan b. Süleyman, Kâşgâr'a dönerken yolda Koçkor - Başı mahallinde vefat etmiştir.

Karahanlılar, Abbâsî Halifesini tanıdıkların (990 - 1000)'dan itibaren sikkelerinin ön plânında, halifenin ismi ile çok defa «*marîa amîr al - mu'minin*» şeklinde olan İslâm devletlerine mahsus bağıllık ifadesini görmekteyiz.

Sâmâniler veya bunların tâbileri ile olan bütün münâsebetler 388-403 (998-1013) yılları arasında devlette altkagan ünvanını işgal eden kardeş Nasr b. Ali'ye tevdi edilmiş oluyordu. Sâmânî Devleti'ndeki karışıklıklardan bilhassa devletin en yüksek mevkilerini işgal eden Fâik Ebu Ali ve Sevük Tigin istifade etmiştir. Bilhassa 389 (996) yılında Fâik'in teşviki ile yapılmış olan Karahanlıların hücumundan sonra bu iki devlet arasında bir anlaşmaya varılmıştır. Sâmâniler adına Gazne Vâlisî Sevük Tigin aracılığı ile yapılan anlaşmaya göre, Sâmâniler Sır - Derya sahasını ve Katvan bozkırına kadar olan bölgeyi Karahanlılara terk ediyorlar; Fâik ise Semerkant vâlisî oluyordu. 397 yılında Bûhârâ'nın zaptı, Fâik'in hiyâneti yüzünden akim kalınca, Nasr b. Ali, 999 yılında yeni bir teşebbüse geçmiş, fakat bu defa Hasan b. Süleyman mukavemet görmeksizin Sâmânilerin payitahtını zaptetmiş, sülâlenin bütün mensuplarını Özkent'e götürerek orada emniyet altına almıştır. Bunu takip eden yıllarda (1000-1004), esâretten kaçıp kurtulmuş olan Sâmânilerden İsmail Muntasır'ın, kendi devletini tekrar ele geçirmek için yaptığı bütün teşebbüsleri netice vermemiştir. Onun Yangı - Kent'teki Oğuz Yahgusu Ali ile yaptığı ittifak da bir işe yaramayınca, kendini ölümden kurtaramadı. Bu sırada Sevük Tigin'in yerine geçen oğlu Gazneli Mahmud, Karahanlılar ile bir dostluk anlaşması imzalamaya karar verdi. Elçilerinin, Nasr b. Ali ile yapmağa muvaffak olduğu anlaşmaya göre, Amu - Derya tekrar sınır olarak kabul edildi. Ancak anlaşma uzun sürmedi ve taraflar tekrar birbirleri ile savaşa tutuştular. Nasr b. Ali, kendisinin doğrudan doğruya mâfevki olan ve şimdiye kadar Hoten'i tamamiyle hâkimiyeti altına almak ve orasını İslâmlaştırmakla meşgul olan Şerik - Kagan Yusuf b. Harun'un yardımını istemek zorunda kaldı. Bu birleşmiş kuvvetler de Belh Muhârebesinden (1008) Gazneli Mahmud'un harp filleri ile teçhiz edilmiş olan ordusu tarafından hezimete uğratıldı. Başarısızlıkla sonuçlanan bu teşebbüs Karahanlılarda büyük aile kavgalarına neden oldu. Büyük Kagan Ahmed b. Ali, kardeşi Nasr b. Ali'ye karşı Gazneli Mahmud ile bir dostluk muâhedesini imzaladı. Nasr'ın 402 (1011) yılı kışında Ahmed'e karşı Kâşgâr'a yaptığı sefer, şiddetli kar yüzünden yarıda kaldı. Sonunda her iki muhâsım, aralarındaki anlaşmazlığı halletmek için Mahmud'a elçiler gönderdiler. Mahmud bunu kabul etmekle beraber, kendi sarayının ihtişamı ile Karahanlı elçilerini korkutmayı da ihmal etmedi. Nasr'ın ölümünden (403-1013) sonra yerine Arslan İlig sıfatı ile üçüncü kardeşi Mansur b. Ali (403-406 = 1013-1016) geçti.

Ahmed b. Ali'nin ölümünden sonra yerine geçen Yusuf Kadir

Han, Büyük Kagan olarak Mansur b. Ali'yi tanımak istemedi. Bu mevkiye kendisinin gelmesi gerektiğini savundu. Yusuf, yardım için Mahmud'a başvurdu fakat Mahmud, sefere çıkmış ve Amu - Derya'yı geçmiş olması dolayısıyla, bu isteği kabul etmedi. Bunun üzerine Yusuf, Mansur ile anlaşarak Mahmud'a karşı bir ittifak kurdu. Bu anlaşma sikkelere geçmiştir. Karahanlıların birleşmiş kuvvetleri, 409 (1019) yılında Horasan'a yürüdüler ise de Belh civarında mağlup oldular.

Arslan İlig, (Abu Mansur Muhammed b. Ali) çok geçmeden devletin en kuvvetli tabii oldu. Taruz, Şaş, İlak, Tunkas, Binkas, Semerkant, Buhârâ, Uşrusen, Hocand, Fergana ve Özkent gibi eyâletler hâkimiyeti altında idi. 409 (1019) yılında Özkent'i (409) sonra da Ahsikas'ı (410) işgal etti. Tam bu sırada Ali Tigin Sâmanîlerden Mansur b. Ali'nin elinden kurtulmuş ve İsrâil b. Selçuk ile birleşerek Buhârâ'yı zapt (411) ve Muhammed b. Ali'nin ordusunu mağlup etti. Bu tarihte Ali b. el - Hasan, Yıgan Tigin ünvanı ile Buhârâ'da oturuyor ve zaman zaman Mâveraünnehr'in diğer kısımlarına askeri harekât yapıyordu. İlig olarak kardeşi Ahmed b. el-Hasan'ı, Büyük Kagan olarak da Mansur b. Ali'yi tanıyordu. Mansur b. Ali, çok sofu idi ve nitekim 415 (1025) yılında mevkiinden vazgeçerek dervişliğe başladı. 27 yıldan beri Şerik - Kagan olan Yusuf b. Hasan kendisine halef oldu. 415 - 424 (1025 - 1032) yılları arasında büyük Kagan sıfatı ile hüküm sürdü.

Ali b. el-Hasan Ali Tigin'e Arslan İlig oldu. Ahmed, Balasagun, Hocand, Özkent, Fergana ve Ahsikas'ı zapt etti. Yusuf tekrar Gazneli Mahmud ile ittifak yapmak zorunda kaldı. Mahmud, yeni komşusu Hasan'a karşı itimat beslemediğinden, bir anlaşmaya varmak Yusuf için kolay olmuştur. Mâveraünnehr Ali Tigin'den alınarak, Yusuf'un ikinci oğlu Yıgan Tigin Muhammed b. Yusuf'a verilmesi ve iki hanedan arasında evlenme bağlarının kurulması kararlaştırılmıştır. Mahmud, Ali Tigin'in müttefiki olan İsrail b. Selçuk'un Türkmenlerine karşı hareket edip, hile ile ele geçirerek Hindistan'a hapsettirdi. Ali Tigin, Buhârâ ve Semerkant'ı bırakıp bozkırlara kaçtı. Mahmud, Belh üzerinden Gazne'ye döndü. Ali Tigin'in tamamıyla yok edilmesi planlarına dahil değildi. Mahmud fırsattan istifade ederek Huttal, Saganıyon, Kubaziyan ve Tirmiz gibi Belh'e yakın eyâletin kendi devletine daha sıkı bağlanmasına çalıştı. Bu eyâletlerin ele geçirilmesi ve Hârizm üzerindeki hâkimiyeti, Mahmud'un eski Sâmanî Devleti eyâletlerine hâkim duruma gelmesini sağladı. Bunu, daha kuvvetlendirmek için Halifenin Karahanlılar ile olan münasebetlerinin, kendi vâ-

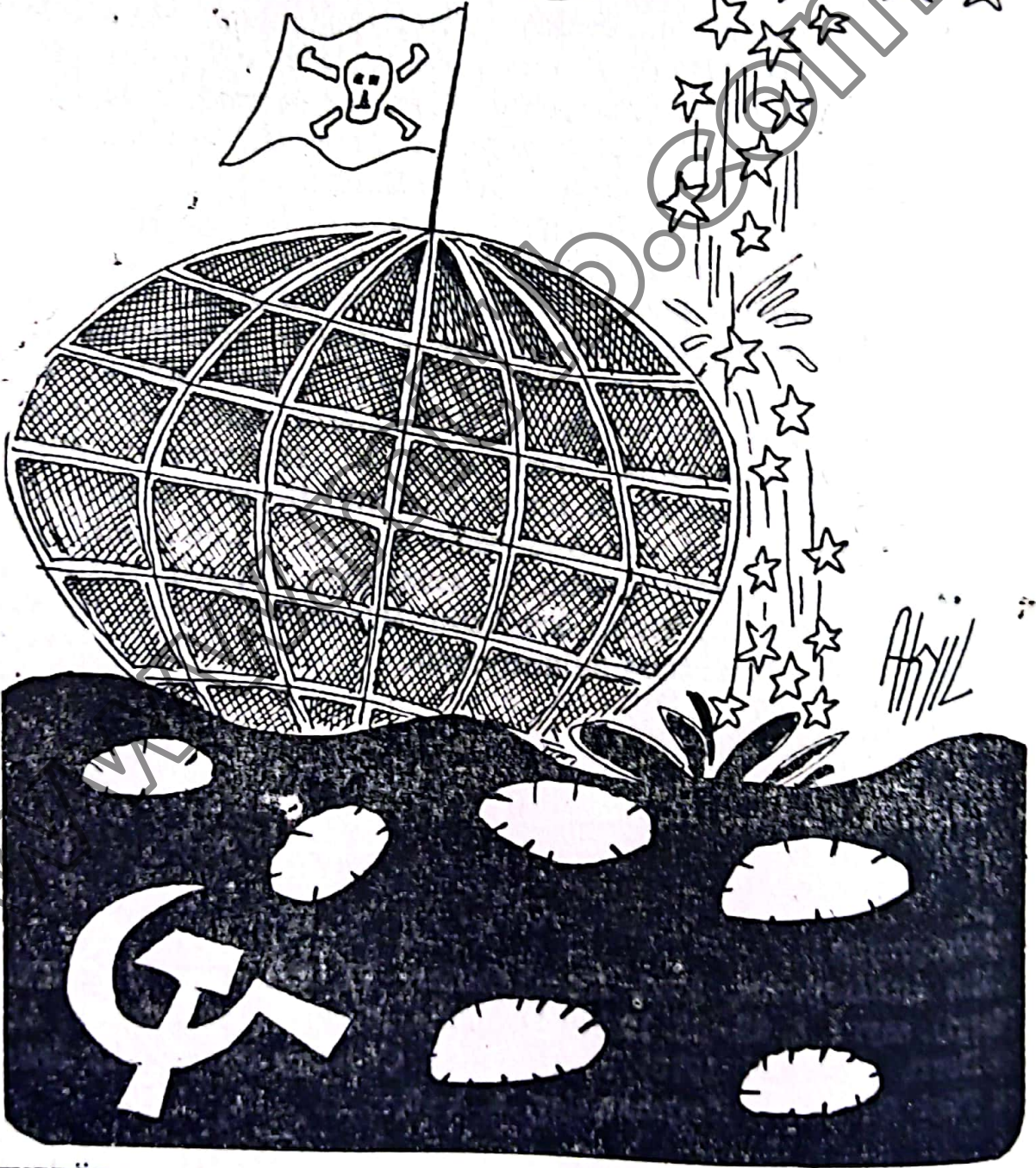
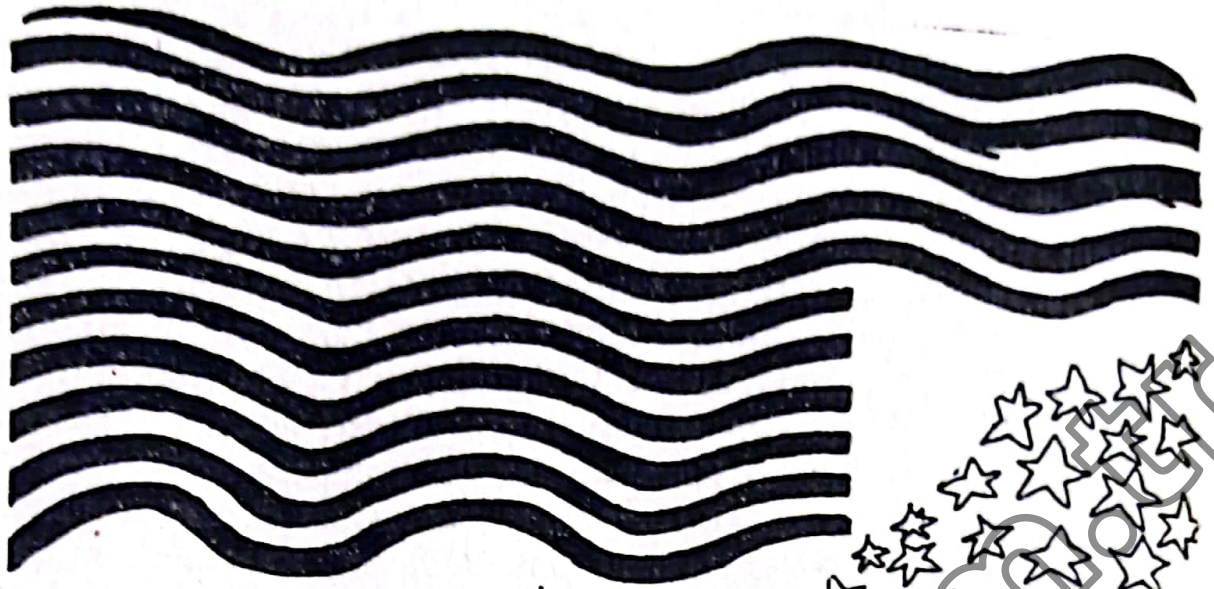
OTUZİKİ

İnk. Müslüman Türk Devletlerinden Karahanlılar H. Oflaz Özden
sıtası ile yapılmasını sağlayan bir muâhede akdetti. Muhammed b. Yusuf, Mahmud'un kızı Zeynep ile evlenmek için Belh'e geldi. Ancak red cevabı aldığı zaman, Mahmud ona, önce düşmanlarını bertaraf etmesini söyledi. Yusuf Kadir Han ile oğullarının tâlihleri açılmıştı: 416 (1026) yılında Özkent'i zapt ettiler. 417 (1027) yılında da Balasagun'u ele geçirdiler, nihayet Ahmed b. al-Hasan mücadeleden vazgeçerek, sikkelerde de görüldüğü gibi Yusuf'un hâkimiyetini tanımak zorunda kaldı. 1031 yılında Mes'ul b. Mahmud'un tahta çıktığını haber vermek üzere Gazne'den büyük sefaret heyeti geldi. Fakat aynı zamanda Mes'ud, Halifenin Karahanlılar ile kuracağı münasebet ve yapacağı müzâkerelerin ancak Gazneliler vasıtası ile olması hususundaki anlaşmayı yenileyince, Gazneli sefâret heyeti, Kaşgâr'da müşkilât ile karşılaştı. Yusuf, Gazneliler'in büyük - kaganlık mücadelesinde takındığı tavrı affedemiyordu. Ancak kendisi, Muharrem 424 (Ekim 1032) yılında vefat etti ve Kaşgâr'da Kaganlar Mezarlığında defnedildi. Devletin idaresi 423 yılında oğulları Süleyman b. Yusuf (Arslan Han) ile Muhammed b. Yusuf (Bugra Han)'a geçti.

Mes'ud bu cihet ile gönderdiği ikinci sefaret heyeti, mezkûr vazifeyi başarı ile tamamlamıştır. Şah Hatun, Gazne'ye geldiğinde büyük bir tören ile karşılanmıştır. Fakat yolda Mes'ud'un nişanlısı ölünce, bu defa Muhammed b. Yusuf Gazne'ye elçiler göndererek Zeynep'i istemiş, fakat bir başarı sağlayamamıştır. Çünkü Mes'ud, Zeynep'in kocası sıfatı ile Muhammed'in Gaznelilerin mirâsının bir kısmına sahip çıkmak istediğini haber almış idi. Muhammed, Süleyman'a üzüntüsünü bildirerek bir heyet gönderdi. Heyetin başında çok tecrübeli bir hatip olan İmam Abu Şadik Tabanî bulunuyordu. Bu heyet Mes'ud ile iki kardeş arasını da anlaşmaya bağladı. Fakat bu arada (423 = 1032) Ali Tigin, kendisini Mâverâünnehr'de Tangaç Bugra Kara Hakan ilân etmiş bulunuyordu.

Bibliyografya :

İslâm Ansiklopedisi, Mad. Karahanlılar, VI, 251 -273. Milli Kültür (dergi), sayı s. 3, 32 - 38. Hakkı D. Yıldız, *İslâmiyet ve Türkler*, Abbasiler Devri, (İstanbul, 1976), s. 49 - 57. M. Çağatay Uluçay, *İlk Müslüman Türk Devletleri, Karahanlılar*, s. 1 - 6.

OTUZDÖRT

(Geçen sayıdan devam)

İSLÂM İNKİLÂBININ ESASLARI : III

Şeyhmus DURGUN

İslâm İnkılâp hareketinin esasları üçtür, daha doğrusu tek kaynaktan (Vahiyden) ilham alınarak, şekillendirilmiş, tek'e irca edilebilecek üç şua...

1 — Her şeyiyle dünya ve ahireti ihata eden Mutlak - İlâhî İdeoloji: İSLÂM...

2 — Muhteva ve şekil itibarıyla İslâm'dan kaynaklanmış, kaynağına göre şekillendirilmiş, oluşturulmuş: TEŞKİLÂT... daha doğru bir tâbirle CEMAAT...

3 — Bu ideolojinin cihânşümûl bünyesine bağlı ve uygun olarak, TEŞKİLÂT'ın (Cemaat'ın) her sahadaki hareketi, mücadelesi ve nihai hamle ve harekete kadar verilen «TOPYEKÛN SAVAŞ»...

**

1 ... İdeolojimiz İslâm; zarurî ve tabii mücadelemizin, esaretten «KURTULUŞ MÜCADELEMİZİN» âcil ve nihai hedeflerini ilmi, bediî, aklı bir şekilde izah eder ve ispatlar, böylelikle, müslüman halkın, özellikle İnkılâp hareketinin kadrosu, öncüsü olan gençliğin karşı karşıya bulunduğu ana hatları çizer, usûlünü, programını, stratejisini, taktiklerini, ruhunu ve ahlâkını belirler.

«KURTULUŞ MÜCADELESİ» herşeyini İslâm'dan alır, başka türden muhaldir.

**

2 ... TEŞKİLÂT

Bizde teşkilât; müslümanların kurtuluşu islâm nizamının hâkimiyeti adına bir araya gelen, İslâm dâvâsının şuuruna varmış gönüllü savaşçılarının birliğidir.

Daha ayrıntılı olarak cevap şöyle olabilir: Bir teşkilât ile kastedilen aynı inanca sahip olanların; içtimaî, askerî, iktisadî, idarî ve siyasi hayatın, inanç ve görüşlerine uygun olarak öz ve biçim bakımından yeniden ihyâ edilmesi için, İslâm'da hüküm, hüküm tesbit edilmiş usûlleriyle cihâd eden fertlerin gönüllü birliğidir.

3 ... 14. hicrî asrın nihayetine, 15. hicrî asrın bidayetine üç yıl var... Ve bütün insanlık âlemi, inananı ve inanmayanıyla bütün beşeriyet bir inkılâp bekliyor. Evet... bütün dünya, bu arada bütün islâm âlemi muazzam ve ekmel bir inkılâp bekliyor, mücerred lâf ve fikir plânında değil, müşahhas fiiliyât ve tatbikat plânında...

İnsanlığın, devlet olarak İslâm'ın tatbikinden uzaklaşması yüzünden meydana gelen mânevî ve —buna bağlı ve bundan sonra gelmiş olarak— maddî kaostan, tek kelimeyle buhrandan kurtulması için bir inkılâp bekleniyor... Bu durumda beklenen bu inkılâbın fikren bağıslı ve fiilen tatbikatta isteyicisi, yapıp ve yaşatıcısı durumundaki müslümanlarda, bu inkılâbın gerçekleşmesi için tatbik edilecek metodla (usûlle) ilgili olarak büyük bir arzu ve iştîyâkla fikir yürütmekte. Kimisi, metod hakkında konuşurken, istemediği halde küfür düzeninin şartlandığı bir biçimde düşünerek, küfür düzeninin kendi kanunları çerçevesinde —sadece— «demokratik bir yolla, metodla hareket yürütülmeli» derken; kimisinin de, şu veya bu çeşit diyerek, aslî maksadımızı tahakkuk ettirebilmek için sürüyle programlar va'zetmek gayretinde buldukları görülmektedir.

(Sayısız kalem ve kelâm erbabının yazıp, konuştuğu bu mevzu-da, kalem oynatma cesaretimizi, belki de haddi aşmış bir çalışma ve gayret olarak görebilecek okuyucu kardeşlerimize şunu hatırlatmak isteriz: Millî Gençliğin, bundan önceki iki sayısından beri anlatmaya çalıştıklarımızdan, doğru olan her mücerred fikir ve hükümler Allah ile Resulünün; her yanlış görüş ve fikirler de şahsımızdır.)

İslâm inkılâbının esaslarından, «İslâm ideolojisinin cihanşümûl bünyesine bağlı ve uygun olarak, Teşkilâtın her sahadaki hareketi, mücadelesi ve nihai hamle ve harekete kadar verilen «Topyekûn mücahede», maddesinin işleneceği bu yazıya devam etmeden önce noktalayalım ki; bu yazı mücerred arzu ve fikir plânında olmasını önce noktamemize rağmen, kitleyi mücadele için tahrik ve teşvik değil, sadece,

metodumuzun, yine ideolojimiz açısından mânâsını gösterme denemesi ve gayretidir; ve müşahhas bir tahrik ve teşvikle alâkasızdır. Yazımıza Batıcı - Lâik Devletin kanun adamlarının kitleyi silâhlı mücadeleye teşvik ve bu yolda telkinci gözüyle bakması, hukuk ve kanun nazarında, silâhla öldürülen bir maktûlün katili yerine, herhangi bir silâhçının yakalanıp suçlandırılması derecesinde bir abesle iştigaldir; ayrıca, *fikir ile fiilin* karıştırılması şeklinde bir saçmalaktır. Fikir ve fiil başka şeyler olduğuna göre; bazı fikirlerin fiile dönüştürülmesi suçu, sadece ve sadece böyle bir ameliyeyi yapacak olanlara yüklenebilir ve böyle bir hareketin istikbalde olacağını, olabileceğini söyleyip, bizi hiç kimse suçlandıramaz... Kanunlar, herhalde, halden başlayıp istikbale de kancalarını atacak kadar suç arayıcı beseri fikirler manzumesi değildir.

İfademizi peşinen verip yazımıza devam edelim...

İslâm; sadece, ibadetler, inançlar ve âdetler manzumesi değildir. Bunlarla birlikte, bunların ötesinde âlemşümûl, küllî bir sistemdir. İnsanlığın, gerçek mutluluğunu sağlayacak, gerçek kurtuluşa erdirecek tek sistem... İnsan fitratına uygun tek sistem... Bu yüzden, tabiidir ki, *müslümanlar; kendi hak nizamları İslâm'dan başka bâtil ideolojiler üzerine kâim nizamları ve bu nizamların (mücerred hükümler manzumesi bâtil ideolojilerin tatbik şekillerinin) en üst otoritesi, teşkilâtli hâkim irade ve kuvveti olan ve cemiyeti sevk ve idare eden devletine hor gözle bakar.*

DEVLET NEDİR?

Bir inkılâp (deyrim - yenilik) hareketinin zemenini, genel olarak değerlendirirsek, toplumun mânevî ve maddî bünyesidir. Toplumun (Hukuki - siyasi - ideolojik) düzeninin temsilcisi, en yüksek mercii, hâkim irade, kuvvet ve kudreti ise; (HAK, YA DA BÂTIL) BİR DOKTRİNLE TEÇHİZ EDİLMİŞ VE ONUN TEMSİLCİSİ DURUMUNDA OLAN, BÜNYESİNDE «YAŞAMA», «YARGI» VE «İCRA» ORGANLARINI BULUNDURAN, HAKLAR VE KUVVETLER MANZUMESİ ÜZERİNDE KURULAN «İÇTİMAİ VARLIK»TİR, yani DEVLET'TİR.)

Bu bakımdan yeryüzündeki müslüman toplumları;

- a) Kendi inançlarının ve kendilerinin, buldukları düzenin DEVLET müessesesine sahip ve hâkim olduğu,
- b) Kendi inançlarının ve kendilerinin, buldukları düzenin DEVLET müessesesine sahip ve hâkim olmadığı, Müslüman toplum-

lar olarak ikiye ayırabiliriz. İslâm'ın bütünüyle hâkim olduğu ve tat-
bik edildiği hiçbir devletin olmadığını gözönüne alırsak, müslüman-
lar, bu tasnifin ikinci kategorisine giriyor, demektir.

Bu durumda kendi inançlarının buldukları düzenin devlet mü-
essesesine hâkim olmayışı, yine kendi inançlarına göre, müslümanlar-
ın $2 \times 2 = 4$ 'ün kesinliği derecesinde bir kesinlikle, *köle* olduklarını
sömürüldüklerini ve bâtil ideolojilerin mensuplarının *DİKTASI* altın-
da olduklarını apaçık ispatlar ve gösterir.

Şu halde, her «gerçek ve derin mü'min»in vereceği hüküm şu
olacaktır: Az - Çok (ZAHİREN) BAĞIMSIZ HAREKET ETMELERİ-
NE RAĞMEN BÜTÜN MÜSLÜMANLAR ASRİMİZDE KÖLEDİRLER.

(Zindan içindeki bir esirin, zindanda istediği gibi dolaşıp, zıpla-
yıp oynaması onun hür olduğunu belirtebilir mi?)

AKSIYONUN ŞEKLİ?

Herhangi bir oligarşik nizamın hayatına müdahale edici aksiyon
nedir? Nizamın hayatına müdahale edici aksiyon; Devletin, dolayısıyla
toplumun içinde buldukları halden çıkarılıp yepyeni bir «hal»e in-
tikali için; (gerektiğinde cebir ve zor yolu ile) fikrî ve fiili olarak ya-
pılan hareket demektir.

Sadece, «fiili aksiyon», şu iki şekilde belirir :

1 — İnancının gerçek temsilcisi olarak hazırlanmış veya hazır-
latılmış, askerî nizam ve disiplin sahibi birlikler vasıtasıyla, düzenin
beyni durumundaki *merkezin bir hamlede kontrol altına alınması ve*
merkezden muhite inancının hâkimiyeti yolunda ve uğrunda yayılışı-
dır. Burada, vuruş merkeze, stratejik istikamet, MERKEZDEN MU-
HİTE doğrudur.)

2 — İnancının gerçek temsilcisi olarak hazırlanmış veya hazır-
latılmış öncü bir teşkilât tarafından bütün bir *inanmış halkın toplu-*
ca muhitten merkeze cemaat halinde —kitle olarak değil— getirile-
rek merkezi alışı ve inancının hâkimiyetini ilân edişidir. Burada, vu-
ruş merkeze, stratejik istikâmet de, MUHİTTEN MERKEZE doğru-
dur.)

*
**

«Ey iman edenler... İhtiyat tedbirleri alarak uyanık olun... Düş-

mana, ya küçük kıt'alar halinde yahutta toptan seferber olarak karşı
çıkın... Nisâ sûresi, âyet 71...

»

Hem *fikrî*, hem de *fiilî* aksiyon şekli olup, gerektiğinde —ki mü-
hakkak olacaktır— yukarıda belirtilen fiilî aksiyon şekillerinin de kul-
lanılabileceği, «*fikrî ve fiilî*» aksiyon da;

Oligarşik düzeni ve bu düzendeki toplum hayatını değiştirmeyi,
—uzun sürecek bir zaman akışı içinde olsa da— inanmış halkın ya-
şantısını ve ana toplum, müesseselerini İslâm'a göre yeniden düzen-
lemeyi gaye edinen zor da olsa yapılması, inanmışlar topluluğu için
farz olan, bir *İNKILÂP* hamle ve hareketidir.

Hem fikrî, hem de fiilî olarak müslümanların inanmayanlarla,
(kâfirlerle), müşriklerle savaşmaları farzdır. İşte buna dair bazı âyet-
ler...

«Ey mü'minler!.. Hoşunuza gitmediği halde, din düşmanları ile
savaşmak üzerinize farz kılındı. Olur ki, bir şey hoşunuza gitmezken,
sizin için o hayırlı olur ve bir şey de sevdiğiniz halde o, hakkınızda
şer olur. Allah bilir, siz bilmezsiniz.» Bakara, 216.

«Allah yolunda düşmanla savaşın ve bilin ki, Allah kemaliyle işi-
tidir.» Bakara, 244.

«O halde dünya hayatı yerine ahireti satın alanlar, Allah yolun-
da savaş etsin. Kim Allah yolunda savaşır da öldürülürse, yahut düş-
manına üstün gelirse, ona pek büyük bir mükâfat vereceğiz.» Nisa, 74.

«Ey mü'minler, gerek hafif, gerek ağırlıklı olarak seferber olun
ve mallarınızla, canlarınızla Allah yolunda muharebe edin. Eğer bi-
lirseniz bu, sizin için pek hayırlıdır.» Tevbe, 41...

«Eğer emrolduğunuz bu savaşa topluca çıkmazsanız, Allah sizi,
çok acıklı bir azaba uğratar ve yerinize (itaat eden) başka bir kavim
getirir. Sizde savaşa çıkmadığınızdan dolayı O'na zerrece zarar ede-
mezsiniz. Allah her şeye kadirdir.» Tevbe, 39...

Ve daha niceyiyle her mü'mine, İslâm nizamının kurulması yo-
lunda mücahadeyi emreden âyetler...

Bu mücahadeyi yapan mü'minlerin kemmiyet itibariyle az da ol-
salar, zafere erişeceklerini bildiren, müjdeleyen âyet :

«.....Allah'ın izniyle nice az bir topluluk, daha çok bir toplulu-
ğa üstün gelmiştir; Allah sabredenlerle beraberdir.» Bakara, 249.

İNKILÂP VE FİİLÎ HAREKETİN HAZIRLIK ŞARTLARI

Buraya kadar, inanç gereğince, fiilî ve fikrî olarak mücadele et-

mek şart olduğundan ve *fiilî hareket şekillerinden*; hem fikrî, hem de *fiilî olarak uzun bir zaman süreci içerisinde yapılan «inkılâp» hareketinden*, tariflerini vererek bahsettik...

Müslümanların buldukları nizamdan, yepyeni evrensel bir nizamda, (keyfiyetlerinin hesabını vererek) geçişleri şeklinde değerlendirebileceğimiz; hatta, bu intikâl sırasında, çeşitli safhalardan geçerek hedefe (İslâm'ın hayata hâkim kılınmasına) varıp, onu da aşarak, dünya çapında İslâm inkılâbının gerçekleşmesine yol arayan ve varmaya çalışan, uzun, sürekli, zor, fakat neticeye vardırıncı hareket tarzı olan İNKILÂP, bizim *bütünüyle fikrî ve fiilî hareketimizin muhteşem ismidir ve paçavra ideolojilerin değerlendiriş ve mânâlandırış şekillerinden münezzehtir.*

Bu mânâda, inkılâp başlar, ama bitmez. Çünkü, zaman içinde inkılâbın akışı, hatta ilk inkılâpçı camia toprağa karıştıktan sonra da, ileri - geri nice aşamalar içinde, önceden, her hükmüyle tesbit edilmiş *Sünnet-i Seniyye'ye uygun bir hareket tarzı içinde safha safha devam eder.*

Bir akış şeklinde değerlendirdiğimiz *inkılâp ile, «fiilî hareket» arasında bir irtibat kurmak istersek; başlayan inkılâp hareketinin küfür maniasını yıktığı anda yaptığı mücadele fiilî harekettir.* Küfür maniasını yıkma işi, şekli olarak değiştirilebilir. Şöyle ki; 2. fiilî hareket yerine gerektiğinde ve istendiğinde, «*Bir hamlede merkezin alınması*» demek olan 1. *fiilî hareket tatbik edilebilir.*

...Netice itibarıyla küfür nizamının ve küfür nizamının ana motoru durumundaki hareket merkezi, şu veya bu şekilde kaldırılıp, İslâm nizamının kurulması sağlanmış olunacaktır.

HAK ile bâtıl arasındaki, ilk insandan beri devam eden mücadelenin toplum yapısında meydana getirdiği çekişme ve çelişki; inancı uğruna savaş vereceklerin bir araya gelip, İslâm cemaatine öncülük etmesiyle; küfür nizamına karşı, *inkılâp hareketinin akışı sırasında fiilî ve cebrî bir müdahale veya küfre karşı duyulan hınç, kin ve nefret birikiminin —Hak olan İslâm için— anî olarak patlaması olarak İslâm inancı uğruna yapılan toplum hareketi durumundaki fiilî hareket; diğer bâtıl inançlar uğruna yapılan fiilî hareketlerle müsavi tutulamaz.* Böyle bir müsavi tutuş aptallığın zirvesidir.

İnanç uğruna yapılan *fiilî hareketlerin oluşumu için gerekli şartlar*, yine inançlar doğrultusunda sübjektif olarak belirlenmiştir. Bu şartlarda bir taslak halinde belirlenirse, şöyledir :

1 — Mü'minler topluluğunun küfür nizamında yaşamaları ve bulunuşları,

2 — Mü'minlerin bunu idrâki, yani İslâmın esaretini kalplerinin derinliğine kadar duymaları ve bunun uğrunda savaş vermek üzere bir lider etrafında (mücahid) cemaat halinde toplanmaları,

3 — Bu oluşan cemaatin Peygamber efendimizin (s.a.v.) hareket metoduna göre hareket ederek, her sahada inkılâp hareketine başlamaları ve bu arada keyfiyet olarak «Hizbullah» (Allah kadrosu) denilebilecek seviyeye gelebilmeleri.

(1, 2. ve 3. şartlar Fahr-i Kâinat'a nübüvetin gelişinden sonra, sahabilerin etrafında tek tek toplanıp bir cemaat oluşturması ve kemmiyet itibariyle 40'a ulaştıklarında cemiyet plânında apaçık harekete geçtikleri ân'a, Kâbe'de namaz kılınmasına kadar geçen devreden istidlâl edilmiştir.)

4 — Başlıyan inkılâp hareketinin seyri sırasında küfür nizamiyle kemmiyet olarak çarpışabilecek seviyeye geldiklerini hissettikleri anda fiilî olarak, kendi buldukları coğrafi sınırlar içinde — nihai hamle ve harekete— yani fiilî aksiyona başlamaları...

(4. şart da Medine'de kemmiyet itibariyle kuvvetlenen müslümanların fiilî olarak harekete başlamalarından istidlâl edilmiştir.)

Fiilî hareket öncesi hazırlığın taslak olarak belirtildiği bu şartların aynen tatbiki neticesinde, Müslümanlar; Allah'ın takdir ve hâlk etmesiyle zafere ulaşırlarsa, mü'minlerin dünya çapında inkılâp hareketini başlatmaları da; İnkılâp hareketinin içinde bulunulan coğrafi sınırlar dahilindeki fiilî hareket sonrasındaki safhasıdır. Bu safhanın olması gerektiğinin delili;

«Yeryüzünde bir fitne kalmayınca kadar, din tamamen Allahın oluncaya kadar cihad edin.» Enfal sûresi, âyet 18.

Mü'minler topluluğunun sadece kendi durumlarıyla ilgili olan yukarıda belirtilen şartlar tamam olmamışsa; yahut da, fiilî hareket özlemi, şu şahıs veya grubun subjektif arzu, heves veya heyecanından ibaretse, o takdirde, bir fiilî hareket teşebbüsü, hatta geçici olarak Allah'ın takdiriyle zafere erişmiş olsa bile, toplum içindeki mü'minler İslâm'ın hâkimiyetine keyfiyet olarak hazır değilse ve o nizama kabul edip, benimsememişse, fiilî hareket sonrası durum hiç de iç açıcı olmaz. Çünkü, fiilî hareket; şahsî arzu, eğilim veya kararların değil, tümüyle olmasa bile mü'minlerin bir kısmının, fiilî hareketi hem beklemesi, hem istemesiyle mümkündür.

Buradaki, keyfiyetten maksadımız; nihai hamleyi yapacak cemaatin başta îmanı yönden kuvvetli olması, nefsinde ve amelde bîzatihî İslâm'ı yaşamasıdır. Bu keyfiyetin olmaması; zaferin mânevî

habercisinin olmamasıdır ve zafer yerine mağlubiyetin, hem dünya, hem ahiret hayatında azabın müjdecisidir.

İslâm nizamının tahakkuku, teessüsü için bâtil nizamını izleme yolunda yapılan fiili hareketin itici gücü mü'minlerin iman gücüdür ve bu hareket sırasında, mü'minler; kan dökmek için değil, sadece ve sadece hakkın ve hakikatın kuvvet, kudret ve hâkimiyetini kâfirler gürûhu tarafından kabulü için; (cebir ve zor kullanmaya mecbur bırakılsa bile), kâfirler gürûhunun iradesini yıkıp, yok etmeye, İslâm nizamının şahsında toplanan, kendi iradelerinin hâkimiyetini sağlamalıdır ve bunu yapmaya da mecburdur. Bunu yaparken de hedefine, kan dökmeye değil, asgarî oranda kan dökülse bile fikren ulaşması gerektiğini unutmamalıdır. Çünkü müstüman; sadece, beyriyeti, gerçek kurtuluş olan İslâm'a eriştirmeye memur kılınmıştır, yoksa, kendi nefsinin tatmin etmeye değil...

Buraya kadar bizim inancımız gereğince, yukarıda belirtilenler dahilinde geçerli ve kabul edilebilecek fiili hareketin fikri vasıflarından bahsetmeye çalıştık. Ama, kefare rejiminin her sahasında topyekân bir değişmeyi hedef almayan, sadece mevcut nizamın tasfiyesi, mevcut rejimin devamı şeklinde belirlenen ve yapılan fiili hareketler net-sânî «Bâtil hareket»lerdir. Böyle fiili hareketler Hak için yapılmış hareketlerden olma vasfına erişemez ve kesinlikle bu türlü hareketleri kabul edemeyiz. Bu cümleden inkılâp hareketinin küfür maniasıyla bulunduğu coğrafi sınırlar dahilinde en çetin ve nihai hesaplaşman olan fiili hareket; toplum yapısının zaman içinde bütünüyle değişiminin ifadesi olan inkılâbın bir vasıtasıdır, asla gayesi olamaz ve bu vasıtaya başvuruş, MECBURİYET ve ZARURET oluştuğunda mümkündür.

«Hareket için hareket» değil de, gerektiğinde «İslâm inkılâbı için fiili hareket», inkılâp hareketi boyunca yüce düstur ve fiili mücadeleyi de, sadece; çeşitli vasıtalarından bir vasıta olarak kabul etmek gerekir.

1400 küsur yıl önce âlemlerin Efendisi tarafından bizatihi tatbik edilen «Mutlak İnkılâp» hareketinin usûlü, programı, stratejisi, taklîği, ruh ve ahlâkı «tek ve mutlak örnektir» ve İnkılâp hareketi adım adım, bu mutlak nümuneye uyularak yapılmadığı sürece de zafer erişilemez. Mutlak ideoloji İslâm'ın çağlar üstü oluşu gibi bu ideolojinin hâkimiyetini sağlayacak metod da çağlar üstüdür, her zaman ve mekânda tatbik edilebilir. Bu bütün zaman ve mekân boyunca tatbik edilebilirliği, onun, Vahiyle tesbit edilmiş, böylelikle «Rabbani Metod» haline gelmiş olmasındandır.

«DİKKÂT!..»

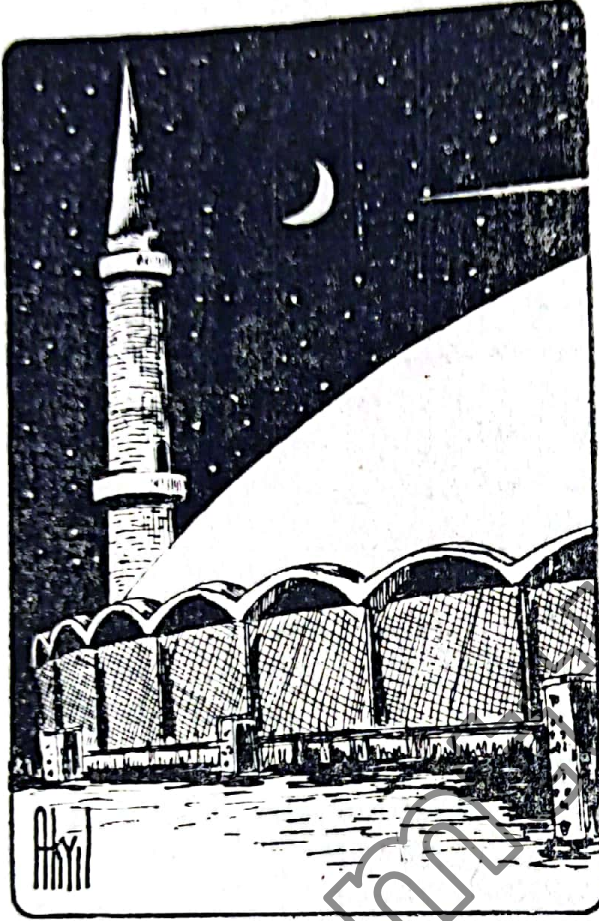
Ve ARAS

Kalsam da yapayalnız.
«Hakikât bende!» diye,
Yine haykıracağım.
Bir çizgi koyacağım.
Ve noktalayacağım :
«Dikkât geçilmez yalnız!»

Korkmayacağım artık,
«Belki ölüyorum!» diye.
Zaten ölmüyeceğim,
Birden kükrüyeceğim.
Hemen söyliyeceğim :
«Dikkât geçit yok artık!»

Bana dönecek herşey.
«Çaresiz kaldım!» diye.
Sarıp kuşatacağım.
Alıp koruyacağım.
Ve diyecekler bana;
«Al bizi avucuna!»
O zaman diyeceğim.
Bir bir söyliyeceğim :
Geliniz bana geliniz!
Hepiniz ama hepiniz!
Bir ses gelecek, «dikkât!»
«Buradadır hakikât!»
«Dikkât kurtulur herşey!»

KIRKÜÇ

Vahit ÇABUK

GECEİN HUZURU

Akşam sularda uyudu
Ay çıktı usulcacık
Mehtap yüzüme vurdu

Gecenin sessizliği
Ay nefesimi duydu
Halesine çekildi

Yıldızlar gülüştüler
Ay utandı karşımda
Ve şafakta eridi

ŞİİRE KÜSMEK OLMAZ

Şiire küsmek olmaz
Kuşlarda şakımak, gülde kokmak
Ve güneşle yaşamak varken

Şiire küsmek olmaz
Ekmeği sevmek, denize girmek
Sonra gülümsemek varken

Görmek varken, duymak varken
Yâni sevmek varken
Şiire küsmek olmaz.

KIRKDÖRT

O'NU BULMAK

Mehmet Fatih TÜRKMEN

*Beşli bir huzur kurnalarda,
En serin köpük duruluğunda çöl susuzluğu.
Ellerim kutsal bir dua'da,
Hani güleç çocukların «o» diye sorduğu.*

*Güleç çocukların, ulu bir rahlenin önünde
Çözülmesi, dillerinin yumak yumak.
Ya da ruhların diriliş şöleni yedi göğünde
Kendi lisanıyla şakıması kuşların,
Ne güzel o'nu Mevlâna'ca, Yunus'ca çağırarak...*

KIRKBEŞ

YOLLAR VE İNSANLAR

Mehmet BEYAZAL

*Kavgaya gelmemişim sevmek benim işimdi;
Nice yıl güvendiğim yollar yosunlu şimdi.*

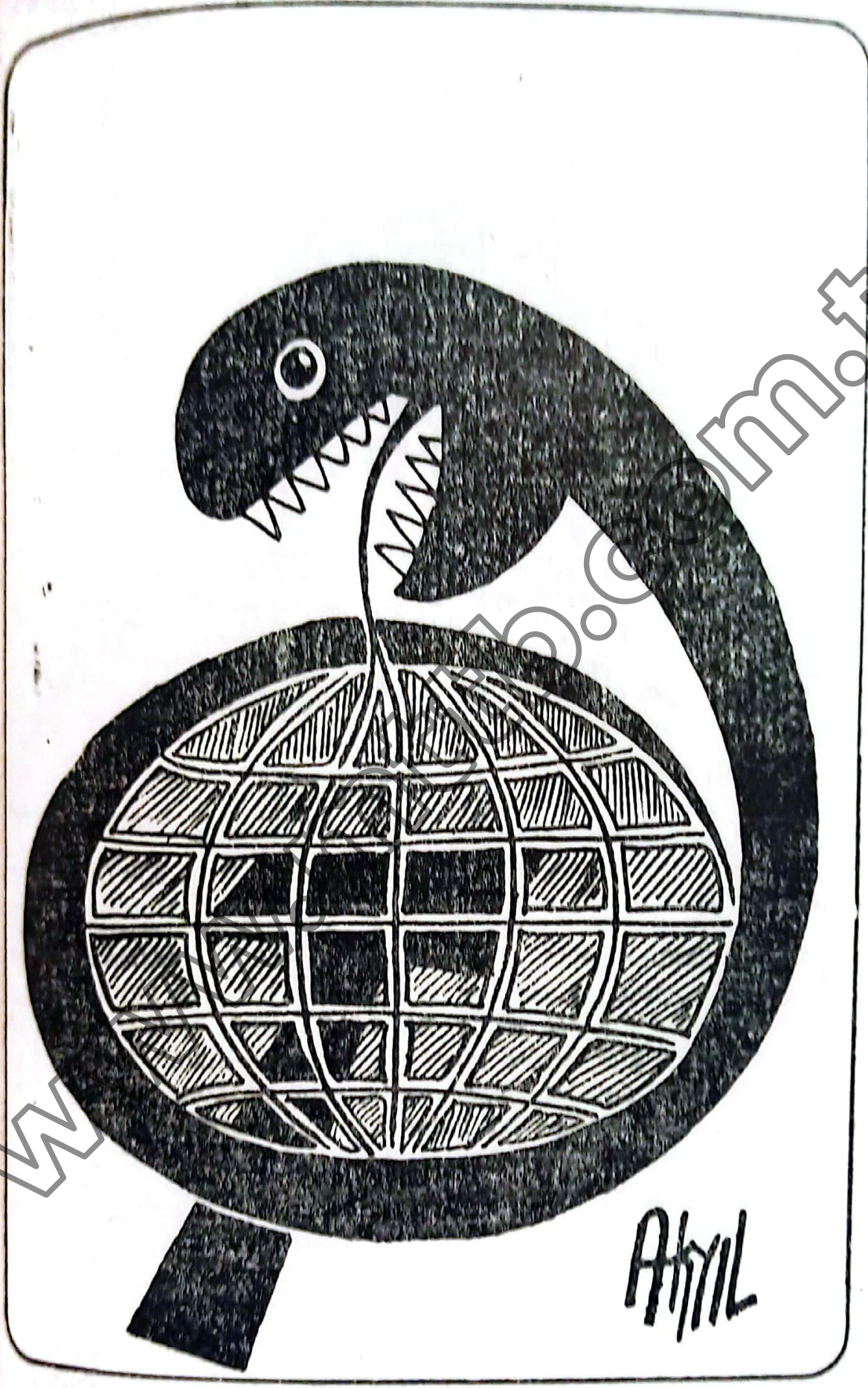
*Bu yollar ki çamurlu, bu yollar ki dikenli,
Bütün insan durmadan yürüyor senli benli.*

*Yollar var bükülerek uzanıyor boşluğa,
Yollar var ilâhîdir ulaşır doğruluğa.*

*Bütün insanlar yolcu bu yolların üstünde,
Doğumdur başlangıcı ve ölümdür sonu da.*

*Gel ey insanlık, bir gel, barışalım git gide,
Bak işte gidiyoruz hepimiz son geçide.*

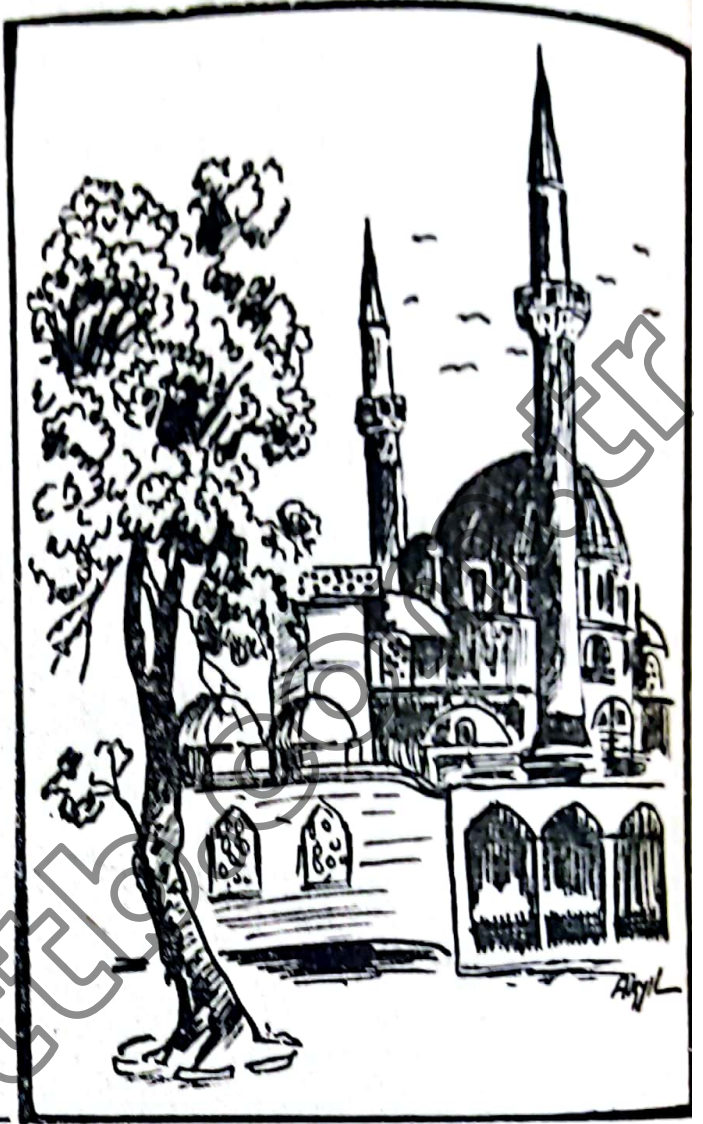
*Bu öyle bir geçit ki iki âlemde bir kaş,
Bütün insan bu yerden süzülür yavaş yavaş,
Gelin hep bir olalım büyüsun kudsî savaş!*

KIRKYEDI

Hikâye :

ALNIMDAKI AY GÖLGESİ

A. Efe CEBİKELİ

Üstüme üstüme gelen, her yanımdan beni kuşatırcasına saran bir siklon ağırlığı, içime bilhassa bu saatte ihtiyacım olan oksijen temini için nefesle, ciğerime doluyordu. Bir büyük şehir hareketi, bu ağırlık altında ezilir gibi, sessiz fakat üzgün görünümünü gizliyemiyordu. Ufukları hayli daralan bakışlarımla, aslında zaten ölü gibi duran veya ölmeye hazır telâssüz bir kalabalık yığını üzerinde, yabancı bir merak ile gezinerek, kentin içine içine, kendi başına ağır ağır yürümeye başladım. Ama bu büyük kentin caddeleri ve kaldırımları bir bakımsızlık içinde, birkaç gün açık ve güneşli havanın hatırına, kurumuş olan yolların kenarındaki çamur yığınları, kimsesiz garip ayakların kendilerini esirgemedен bastıkları zaman meydana gelen izleri yine garip ve toz içinde kalmıştı.

Yürümek bana oldukça iyi gelmişti. Asker heykelli meydana kadar önce adımlarımın sayısını unuttum. Burada ne yapacağımı dü-

KIRKSEKİZ

Yürüdüğüm bir anlık bir zaman içinde, unuttuğumu sandığım adımların sayısını, aşında saymamış olduğumu hatırlayınca, sevindim. Zaten bu sayının benim için hiç bir önemi yoktu. Yoktu diyorum, çünkü bu yoldan ben her gün gelip geçen birisi değildim de ondan. Öyle olsa bile, üstlenilecek ciddi bir görev de değildi bu. Çok çirkin bir boya ile yazılı olan duvardaki afişi, alışılmış bir gözle, anlayabilirdim kadarını, o da, büyük puntolarla olan kısmını okudum. Sonra nedense yolun karşı tarafına geçtim. Yine aynı şekilde, yalnız, yolun-
da ağır ağır ilerlemeye devam ettim.

Yüksek binalar arasında geniş yollar, ağır kirli dumanlı havayı sinesinde barındırıyormuş gibi, kendi başına bir umursamazlık içinde idi. Açık penceresi bulunmayan apartmanlar, sâkinlerini akşamlardan kalma mahmûr oda havasında sabaha hazırlarken, bütün telaşlardan uzak ve durgun bir alışkanlıkla sıralanmışlardı. Rüzgâr, kirli havayı ve ağır dumanı görünce, bâd-ı sabâlık sevdasından caymış, başını alıp, kimsesiz, ıssız, insan ve apartmanlardan uzak, çıplak söğüt dallarında veya karlı dağ eteklerinde dolaşıyordu.

Yürüdükçe hafifliyordum. Ancak ciğerlerim ve gırtlığım ile sesim hijyenik bir huzursuzluğu, ağırlığımı gittikçe hissettirerek gözlerimin önüne topluyordu. Sonra açlığımı hatırladım. Yolum üzerinde duran, üstü açık tablalardaki susamış bir hayli yanmış simitler gözlerimi dolduruyor, açlığımı artırıyor. Ama bu havada, bu simitler de hayli rahatsızdılar ve gördüğüm bir iki müşterisi, anlaşılmaz ifadeli yüzleriyle, açlıklarına pişman olduklarını anlatır gibiydiler. İşte bu kalabalık caddeler sabaha uyanmış gözler, pencereleri kapalı apartmanlar, egsozlarından gazlarını utanmadan çıkaran arabalar, kurak havaların hatırına kenarda kurumuş çamur yığınları kaldırımlar, susamış iyice kızarmış üstü açık tablada müşterisini bekleyen simitler ve henüz kaldırımlarında adımlarımı saymaktan vazgeçtiğim bir büyük kent...

Önce aradığım yeri bulmaya çalıştım. Girdiğim sokağın bir arkasındaki sokakta bulunan aradığım yer için, o sokağa geçmek üzere yürümeye kadar yürüdüğüm bu sokaktan hemen aklımda hiç bir şey kalmadı. Sıradan binalardan hayli farklı, dört katlı, çirkin betonun soğuk yüzüne verilmek istenen sanatkârane şekiller, güzel, ama eh genecek kadar, fakat insanı, içine girince boğacakmış gibi, dışarı sarkmış mazgalları ile bir kaleyi andıran bu bina, çağdaş görünümünü sempatî lûgatından uzak bir büyük kent silüeti yaratıyordu gözlerimde. Caddeye bakan yanında, cümle kapısının yan duvar alınlığında, kirli betonun yüzüne yayılmış ve silinmek için ıslak bezlerin temasıyla eri-

yerek dağılmış, duvar tarafından yarı emilmiş, köhne bir kırmızı renk ile bunu seyreden kurum personelinin kurumu, sabahın puslu erken aydınlığında yakışıklı bir manzara çiziyordu. Bu manzara, benim daha istekle bir sabah kahvaltısı arzu etmemi kamçıladi diyebilirim. Aradığımı bulmanın sevinci ile geri dönerek, arabalar için oldukça işlek bir caddeyi karşı yakasına geçip seyrettim ve ihtiyacımı duyduğum kahvaltayı yapabilmek üzere, salonunda üç masa, ikisinde müsteriler oturan sevinçsiz bir pastaneye girdim. Dolap tepelerinde itina ile dizili duran hamur işi her nevi pasta, çok cana yakın ve içtenlikle ikilayıcı idi. İçtiğim süt ve yediğim poçaya, yanbaşında üniversite imtihanlarına ikincil defa girecek olan iki kız ile iki delikanlıdan, daha ziyade kızların konuştuğu ve yüksek frekanslı sesleriyle salona dolduran şamataları yanında, dişlerim arasında garip bir haz uyandıran mideme indii. Benim de harâretim bir nebze arttı.

Sonra işimi halletmek üzere, kahvaltudan önce yerini öğrendiğim binaya doğru yürüdüm. Cümle kapısı önünde, bir saat kadar önce gördüğüm kurumu bozulmamış kalabalık, bilmem hangi dikkatli bakışlarla aynı yerde duruyorlardı. Beni cümle kapısından içeri sokmadılar. Kurumun adı yazılı olan güzel, ağır başlı yazının altında, kırmızı renkli ve daha küçük puntolu bir yazı ile, yan tarafı işaret eden bir oku ilk anda görmediğim için, beni ayıplamadılar da, mavi üstlülükü, az şişmanca güzel bir bayan «Beyefendi giriş yan kapıdan» deyip, tekrar hademelerin ellerindeki ıslak bezlerle sildikleri duvarda kalan kırmızı boya izlerini seyre devam için gözlerini çevirdi. Makam arabalarının sıralandığı yan tarafta, duvar ile arabalar arasında kalan boşluğa bakan münâsip bir yerine yapılmış, daha küçük ve sâde, yarısı da yandan uygun bir görünüşe sahip kapıdan içeri girdim. Sol kolumda müracaata, az öne eğilip kafamı uzatarak, «Sayın müsteşar beyi görmek istiyorum» dedim. Beni tanıyıp tanımadığını bir an düşünen kısa boylu, zayıf memur acemisi müracaat adamı, gözlerime bir saniye kadar baktı ve sonra, umursayıp umursamadığını anlayamadığım bir ifade ile «ikinci kata çıkınız» dedi. İlk engel aşmanın hafifliği ile iki basamak daha indikten sonra, sol kanadın açık duran az çalışmış bir kapıdan da içeri girdim. Yıllanmış ayak ve zaman tozu bulunmayan binanın içi de, dışarı gibi, insana yabancı bir soğuk teması derinlemesine duyuruyordu. Asansöre kulak asmadan merdivene yöneldim. Üst katın eşğinde sağ ve sol iki koridor önüme çıktı. Kapı kenarında bulunan yazıları durarak okudum ve ikinci kata çıkmak üzere, basamakları saymadan döşendim. Sağ koluma düşen koridoru takip ederek, kapı yazılarını da okumayı ih

emi etmeden Müsteşarın makam kapısı önünde olan geniş saharağa
Saat mesai süresinin hayli ilerisine uzanmış olduğu halde,
var olduğu anlatılan sekreter bayan (') henüz teşrif etmediği
bulamadım. Tabii Müsteşar beyi de sordum.
hademe mâkulesinden bir küçük yapılı beye, müsteşarı gör-
mek istediğimi anlattım. «Yoktur, gelmedi» diyeceğini tahmin etti-
ğim küçük yapılı bey, —kiyafeti ve traş gayet düzgündü denilebilir—
«Müsteşar bey yerinde yoklar, belki mecliste, ama bilinmez ki, işin-
de din uzun zaman burada idi», dedi. «Bugün muhakkak görmeli-
yim, acaba başka bir yerde, meselâ mecliste görebilir miyim?» Ar-
tık yarıme bakmadan konuşmasını sürdürdü. Sekreter odasında bu-
tanan misafir sandalyesine oturup, ağırlıklı bir hava yaratmaya sar-
tışım gayretim, bu küçük yapılı hademe beye teşrif etmedi. Mühim
beyin yanına sık sık gelip giden en az müsteşar kadar önemli olan
kileri tanınması, aslında önemli kişiler diye bahsettiğim bu bayların
görevte normal bir insan veya öyle bir şey olmaları, küçük yapılı be-
yin kanksadığı bir keyfiyet idi. Bu andan sonra da, bu küçük yapılı
hademe beyi, kısa bir süre gözlerimle dinledim. Daha sonra da, arka-
daşım olan müfettiş beylerden birini sormaya gittim.

Kapısında «Denetim Kurulu» yazan oda kapalı idi. Bitişindeki
odada bulunan bir görevliye, arkadaşımı tanıtarak, nerede olduğunu
veya görüp göremeyeceğimi sorduğumda, masasında oturan siyah ve
koyu lácivertli 30 yaşlarında bir bey, «Evet, var, ama şimdi burada
yoklar, teftişe gitmiş olacaklar,» gözlerinin daha ziyade beyaz kısmı-
na dikkatli takip ediyordum. «—Zaten burada pek kalmazlar» dedi.
Belki daha dursam konuşacaktı. Ben de, bu hususta bana elinden
geldiği kadar yardımcı olacağından emindim; en azından öyle zan-
netmişim. Oradan uzaklaştığımda, kendisine, beni aydınlattığı için
münasip bir şekilde teşekkür edemediğime hayıflandım.

Hep üst katlara çıkmayı arzu ediyordum. Sayın genel müdürü-
nün hangi katta olduğunu, daha önce aşağıda sormuş, öğrenmişim.
Biri yattan yukarı, iki kat daha çıktım; artık asansörün de son du-
nyı olan yerde, sağ tarafta asılı duran, gösterişli çerçevesi, basma,
renkli bir savaş sahnesini canlandıran, savaştan bilmem kaç yıl son-
ra, okuduğu veya belki de öğretmeninden duyduğu adı etrafında to-
parlanan düşüncelerini tuvâle aktaran ressamın, bu savaşı canlandı-
ran resmi, duvarda uygun bir yere asılmış, gelip geçenlerin dikkati-
ne ilk anda çarpıyordu. Kapı yan tarafına asılmış yazıyı rahatlıkla
okuyup, sayın genel müdürün odası olduğunu anlayınca, çekingen,

daha ziyade ürkek bir salgı yüreğimden boşandı gibi oldu. Zamanı ölçülü kullanma gereğini bildiğim için, duraklamadan kapıyı aralayıp içeri girdim. Bir bayan, girdiğim ön odanın ilerisinde açık kapılı sekreter odasında, oturduğu yerden doğrulup bana bakınca, nezaket icabı, ben buna da devindim, çünkü kalkmayabilirdi ki, benim ne kadar önemsiz, belki de biraz önemli bir kişi olup olmadığını düşünmedi sanırım ve bana yaklaşarak, «şimdi meşguller, galiba misafiri var», gülümsüyordu, «—biraz bekleyebilir misiniz?» dedi. «Tabii dedim, «—benim vaktim var», «ama içeri, bizim odaya buyurun, oturunuz» dedi ve ben de teşekkürle bağlı olarak, «azıcık şu resme bakayım» dedim. Resimden anlayıp anlamadığımı düşünmedi bile. Kendisi her zaman gördüğü için olacak, belki de içinden beni ayıpladı, ama ben buna alınmadım. Sonra, bu kadar masraflarla renkli bastırılıp süslü çerçeveletilip, herkesin, değilse bile bir çok kişinin girip çıktığı bir makam odasının antresinde bulunan bu resmi, yalnız kurum personelinin, zaten kurumları fazla, zevkleri için asılmadığını gayet iyi biliyordum.

Dikkatli bir titizlikle bir süre bu resme baktım. Sekreter kız, benim resme baktığım süre kadar sonra, genel müdürün odasına girip geri çıktı. Bana doğru iki adım kadar ilerleyerek, «Girebilirsiniz, sizin bekliyorlar» dedi. İki serçe parmağım kadar açık duran kapıyı, açık olduğu için çalmadan içeri girdim ve genel müdürün yanında sekreter hanımın bana var olduğunu söylediği misafiri göremedim. Tabii ben artık bunları düşünemezdim. Ama beni aldatmıştı işte: acaba daha sonra aklına geldikçe bana gülüyor muydu?

Sayın genel müdür yerinden azıcık kalkarak elimi sıktı. Ufak tefekti, mavi gözlü idi, üzerinde koyu lâcivert bir elbise vardı, kravatı da kırmızı idi, yeni traş olmuştu, saçları itinalı taranmıştı, yanakları hafif, kulakları biraz daha hafif kızarıktı. Bana yer gösterdi. «Ho geldiniz» dedi. Ben daha oturmadan kendisi oturuverdi.

Önce biraz havadan sudan konuştuk. Önünde bir takım kalabalık vardı. Çalışıp çalışmadığı pek belli olmuyordu da, oturduğu, aslında da çalışılabilir bir masa idi. Yalnız dikkati hemen çeken bir husus, alışkanlık olacak, sık sık telefona uzanıyor, küçük eli ile ahizeyi başına yaklaştırıp, iç hatlardan birine ya, talimat veriyor veya bir şey istiyordu. Sonra kendi kentimizde, yani müdürlük yaptığımız kentte, işlerin nasıl olduğunu sordu. Ben beylik bir cevap verdim, yani «iyidir» dedim. Arkasından hiç beklemeden, —neden geldiğimi biliyordu, çünkü daha bir kaç gün önce, telefonla konuşmuş, mesajlarımı almış ve benimle görüşmüş idim. Sonra da bu hususta yazışmalarımız vardı. B

kendi konuşmasını dinlemeyi tercih ettim — konuşmaya başladı. «Sizin dâvayı ben, konuşmamızdan sonra bir daha aşağıya sordum. Maaşesef, bu yıl artık imkân yoktur, dediler. Aslında kanun mevzuatı buna müsait değilmiş, sonra sayın T. beye de durumu izah ettim. Ancak bunlar, cevap vermiyorlar, bir şeyler söylüyorlar, sonra o orada kalyor, yani ne yapacağımızı bilemiyorum. Sizin de durumunuzu biliyorum. Biz de oraya bağlıyız. Kaç kere hatırlattık. Bize, buraya bile yazmıyorlar.» anlaşılmıştı. Sonra kendim, çok iyi bildikleri, bazı hususları açıkladım. Açıklamam sırasında ortaya çıkan soru boşluklarına hiç değinmeye bile yanaşmadılar. Daireme ilgili diğer üç mes'eleden birisine olur, ikisine de olmaz dedikten sonra, benim, aslında birincisinden daha az ehemmiyetli olan ikinci bir mes'elemi ele aldı ve adını bilmediğim bir şefe telefon ederek, geldiğimi, az sonra da kendisinin yanına geleceğimi, bahis mevzuu olan işi etrafınca öğrenebilmem için, her türlü yardımın yapılmasını emir buyurdu. Rahatladı. Zile bastı. Ahmed Efendi geldi. Gençeydi. «Ahmed Efendi, beyi Mehmed Bey'in yanına götür» dedi. Neyse kalktık.

Basamaklar daha sevimsizdi şimdi. Şefin odasında, kendisini müstağni bir şikâyet edâsında mağdur, derlenen bir başka hademe efendinin yüz ifadesi, beni şefe karşı, şefin hademeye karşı, hademenin ikimize karşı, yanında bulunan arkadaşının üçümüze karşı, velhasıl aramızda ünsiyetten eser yoktu da, bir sevk-i tabii ile birbirimize karşı bir pişmanlık, hayata karşı bir küskünlük, yani sevimsiz bir hava vardı. Sonra iki hademe efendiler çıktı. Genç şef, bana dönerek, üzerinden on yıl kadar bir zaman geçmiş bir mes'eleyi sormak için gelmiş olduğum gibi bir tavır, yâ bıkmış veya zorla hatırlatılmış bir hava ile «nasılsınız?» dedi. Sonra, daha iyi anlamak için, bazı sorular sordu. Pek zahmete girmeden beni tatmin etmeyen kupkuru izahatına başladı. Hani halk arasında dendiği gibi, «incir çekirdeğini doldurmayan» lâflar etti. Nedense, kurumun içinde kurumla oturan görevlileri, bugün dinlemek, sabırla anlattıklarını anlamaya çalışmak hoşuma gider olmuştu. Sayın şef, bir on beş dakika kadar izahatını sürdürdü. Aklımda kalan özetine göre, benim, sayın genel müdürün ikinci mes'elem olarak bahsettiği işimin de olmazlığını bir daha ke-

ALTMİŞİKİ
sin olarak anladığım gibi, şef, bu hususta daha taferruatlı bilgi edinebilmem için, bir başka odada, bu işlerin kompedanı bir görevli ile görüşmemin faydalı olacağını tavsiye etti. Zile bastı ve yine efendi takımından bir kişi, «buyrun efendim» edâsı ile içeri girdi. Tavsiye edilen görevlinin odasında, bir bayan memure ile iki kişi daha vardı

ve aklında kaldığına göre havalardan konuşuyorlardı. Bana refakat eden kişi, kapıyı açıp, kendisi çekildi gitti. Bir boş sandalyeye beni oturtular. Bana da havaları sordular. Nezaketten biraz anlattım ama, hiç birisi benim işim için herhangi bir şey söylemiyordu. Genç görevlilerden birisi dışarı çıktı ve «hemen geleceğim» dedi, çıkarken. Hanım memure, dar pantolonu ile ayak ayak üstüne atıp, karşısında oturan görevlinin takdim ettiği sigarayı boyalı dudakları arasına az sola eğik şekilde yerleştirdi. Ben büyük kentin havasına henüz alışamadığım, belki de bu kurumlu binada, bir olumlu netice elde etmediğim için olacak, genç görevlinin takdim ettiği sigarayı almadım. Az sonra çıkarı çıkan görevli geri döndü ve beni yanına alarak, bir başka odaya, daha yüksek dereceli bir görevlinin yanına götürdü.

Lâcivert ceketli —bu kurumda bütün görevliler koyu elbiseli idi—. Yanındaki misafirine rağmen, bana yer gösterdi, oturdum. Bir iki dakika kadar sonra, bu yüksek dereceli görevli, yazışmalarımızdan gıyaben tanıdığı ve «imkânı yok», «olmaz», «mevzuat müsait değil» gibi memnun etmeyen sözleri ile, yeni yeni alışmaya başladığım odada benim huzurumu kaçırdı. Bazı tutarsız ve çelişkili yanlarını, bir iki kelime ile izah edip önüne koyduğum zaman da, suyun başında oturmanın verdiği rahatlık yüzünden olsa gerek, cevap isteyen izahlarıma, «olmazlar, imkânı yoklar» zamlandı sürdü. Sevindirici bulduğum taraf, tanıdım, tanıştık, görüştük, anlaştık gibi, ama elde var sıfır...

Aslında benim, bu büyük kente gelişimin nedeni, iş meselemimin halli husûsunda, sayın müsteşar beyle görüşmek idi. Buradan da kendi isteğimle ve yüksek dereceli görevlinin elini sıkarak, çıktıktan sonra, yeniden müsteşar beyin sekreterine gittim. Beni tavsiye mektubu ile gönderen beyin ismini söyledikten sonra, müsteşar beyle nasıl görüşebileceğimi sordum. İyimser düşüncelerim ve nezaketimle yaklaşıma rağmen, şöyle bir süzdükten sonra, benim gibi kendisinin de, şişman, hatta şişmanlığına pişmanmış gibi bir tavırla «saat 16'da gelin sizi görüştüreyim» dedi. Katlandım, belki başka türlü hareket etmesine kurumu mâni idi ve zaten oturduğu yumuşak döner koltuğu fazlalıklarıyla dolduruyordu.

Dıştan kale gibi görünen, kurum binasından çıkınca, güneşli hava ciğerlerime doldu. Kirli hava hemen hemen çekilmiş, yerini bol güneşli, tatlı esimli bir meltem almıştı. En büyük caddeye, ağır ağır ilerledim. Sonra, onu da karşıya geçtim. Kalabalık arasında kendimi kaybederek ağır ağır ilerlemeye devam ettim. Sol tarafında yükselen sade bina, beni içine içine çekiyordu sanki. Çok kalabalığın girip çık-

ELLİDÖRT

de bir kanadı açık duracak kağıtları üzeri girdim. Çiğdem ağacının pe-
şinliği gibi, mübâhâşın bir hına ama, içinde duranın altına çıkıp
çıkmasını bir beyaz, lüks beyaz sandığı ile giren çıkardıkları, so-
nuna daha ziyade kurum personelinin ihtiyacı için dağıtılmış.
Çiğdem çamurlu alanların ayakta durmasını beyazınla sedyenmek-
ti. Sonra hına krakisine hakarak altına kalan adresini öğrendim.
Çiğdem de sormadım. Sonra asansör olmasına rağmen, girim. Çiğdem
ya olacak ki, merdivenlere tırmanmaya başladım. Çiğdem için
kırıklı bir koridorunu sonuna kadar gitmekten sonra, sandığı altına
a giriyim için, nerede olduğumu sordüğüm hadime, hına kraki-
si için parmağı ve kafasının yardımı ile gösterdi. Çiğdem çamur
sarıdan çaldım. Benden daha genç bir makam beyazın karşısında
kendimi spansız buldum. Sonra, bir arkadaşım tarafından yapılan pu-
sulu verdim, adımı söyledim, adımı söyledim, memnun olduğumu
söyledi, yer gösterdi ve oturdu. Bir başka krakiye ki kendisine daha
çok benliyordun ve ben kardeş olabilir mi diye diye kendiliğinden
sordum. Yanında idi. Pasolayı ve hınalıyı aldım ettiğim mektuba
dindikten sonra «tamam, anlaşılır, anlaşılır ederim» dedi. Sonra bi-
ne susacak, konuşmaya devam etti. Ben yine kendiliğinden konuş-
sunlar dinleyeyim, sorarlarsa cevap veriyim diyordum, ki sırda, «si-
nin bir işiniz vardı, o nasıl oldu?» dedi. Ben de hemen «olmadı» de-
dim ve «Bayın müstefar bey geldikten sonra geleceklermiş, ben de em-
mek o zaman gürebileceğim» diye ilâve ettim. Sonra, hına müste-
far beyin çok iyi bir adam olduğuna, tanıştığına, hatta hına müste-
far beyinde bir net olduğuna ve kendisine, şayet yatağı ki o bana bur-
lu söylerken, hına büyükçe bir kartivante han şeyler yapıyordu, ve
tinen, memnun olduğumu ve hatta böylece işimin biraz daha kolay-
la halledilebileceğini söyledi. Kartı memnun olarak ve teşekkür ele-
ni aldı. Fakat, bu kentin adamları, kart veya böyle işte pusula
dili emel yazmaya ne kadar meraklı idi, doğrusu bu pek acayibine
kim bilir. Velhasıl konuşacaklarımız bitmiş olduğu için oradan da
çıkıp, hatta bu yüksek makamda oturan genç bayın elini sıkarak ay-
rıldım. Ayrılmadan önce de, falan partinin genel merkez adresini sor-
duğum da, bilmiyerek târif etmişti. Kararsız bir ifade ile, tarif et-
tiği yere kadar gidip baktım, gerçekten dediği adres doğru imiş. Bu
partinin merkezinde bizim kendi şehrimizden bir bay vardı, ağabe-
landaya benzer kişiler vardı. Büyük kente yabancılık çektikleri, te-
yim, hına «onu görür, tanışarsan çok iyi olur» demişti. Hatta bu iş-
min olmasına onlar el atarsa, olmaz olmaz, olmazmış.

Büyük puntolu tabelanın altından geçerek girdiğim küçük bah-

çell binanın birinci katında, genişçe bir salonda bekleyen birçok vatandaşın benzer kişiler vardı. Büyük kente yabancılaşmış oldukları, tedirginlikleri yalnız duruşlarından değil, yüz ifadelerinden, anlamlı bakışlarından, daha doğrusu oturanların oturuşundan, konuşanların konuşmasından, ayakta duranların ise duruşlarından ne güzel de anlaşılıyordu. Ben biraz daha kademeli davranıyordum. Ne de olsa, bu genel merkezde bulunan kişi benim hemşehrimdi. O bana biraz cesaretle vermiş gibiydi. Neyse, gelip bekleyenleri, o genel merkezden bayla görüştüren, daha doğrusu bu işleri organize eden bay, bana, «siz kimi göreceksiniz?» dediğinde, ben önce ağabeyimin ismini, sonra da kendi ismini söyledim ve falan şehirden geldim, sayın M. Bey'i görmek istiyorum, dedim. Daha o sözüme cevap vermeden, yanında duran, kıravatsız genç, «seni hemen alır, sen hemşehrissin» dedi. Sonra önüme düşerek, kıvrımlı bir merdivenden, —merdiven hayli esikti idi ve tahtaları oldukça yıpranmıştı— yukarı çıkardı. Kapı aralığından gelen seslere göre içerde biraz kalabalık vardı ve karşılıklı konuşuyor olmalıydılar. Genç içeri girdi. Beni takdim ettiğini duydum. Az sonra geri çıktı ve «biraz bekleyin, çağıracağım» dedi. Yukarıda beklemek hoşuma gitmemiş olacak, aşağıya indim. Kalabalığa karıştım. Biraz oturarak, biraz ayakta, vakit geçirmeye başladım.

Bir saatten fazla beklemiştim ki, halen çağırılmadığım, buna karşılık içeri gelenin girip çıktığını gördüğüm için, kendim bir başıma bir hamle yapmayı tasarladım. Genç kıravatsız çocuğa seslendim ve yukarı çıktım. Arkamdan yetişen genç, içeri girip çıktı. Sonra beni içeri soktu. Bir masa, masa başında kalıplı bir adam ve karşısında üç kişi sandalyede, diğer bir masada da genç bir çocuk daktilo başında, başka kalabalık yoktu odada ve yalnız, adamın karşısındaki duvarda kademeli yukardan aşağıya sıralanmış dört tablo, bir kısmı çiçekli idi ve birisinde de gemi vardı pupa yelken. Kendimi epeyce ağır başlı takdim ettim. Sayın M. Bey, ayağa kalkarak, teşerrüfî sözlerle, hatta masanın kenarına kadar gelerek elimi sıktı, kendi yanında, yakınında yer gösterdi. Oturduk. Hem benimle, hem başkasıyla konuşan M. Bey, bu işe çok iyi alışmış olmalı ki, bir dili iki kelimeyle her tarafı idare ediyordu sanki. Bir kısmı gittikten sonra benimle konuşmaya başladı. Alışılmış sözlerdi ve ben pek iltifat etmedim. Yalnız iyi dinledim. Sonra kendi ayarında cevaplar verdim. Bir saatten fazla süren beraberliğimizde, ortaklaşa çevresinde toplanılan bir ideal hakkında çeşitli küçük tartışmalar yapıldı ise de, benim olmadığımı belirtmek isterim. Sonra, bir kısım kendi tasavvurundan, akademik ayarda bahsettim ise de, sanırım anlaşılmadı.

ELLİALTI

bu kendine göre, bu görüşmemiz çok saygınlı oldu ki, bana gösterdikleri ilgiyle karşılaştım. Aynı zamanda de bana özellikle belirttiler işte bana çok teselli de bu işi. Ancak, görüştiğimi ve şahit olduğumu, bana çok temas etmemeye rağmen veya kendi kararları üzerine arzladığımı, benim işimin bu kadro içinde salıverim imkanında yoktu ve ben bunu istemedim.

Açık güneşli hava, parkın içindeki çocuklara bir hayli sıcak sağlanmıştı. Kapakta kayanlarla, tahminenlikle oynuyorlardı. Bahçemizde pek memnundular. Baş bir benimsenmiş misaldir oldum, birkaç dakika sonra bu misaldirlik hoşuma gittiğim olacak ki, süreyi uzattım. Gözlerime düşen ışık ışık bakardım. Bir ara camın sızdıran ışıkla. Kendi kendime adresini bir ara zihnimde arardım, sızdıran ışık var mıydı. Saat 15'ya kadar geçecek vakit başka türlü de olacaktı ve dolayısıyla kullup insanlarımız arasında kalmıştı. Yerdeki bulduğum şeyleri de çok kez olan yavaş bir biçimde altın bulduğum sahası yeniden dikkatle ve hayli dikkatli dolaştım. Saat 15'ün için elimden geleni yapıyordum. Örnekte ne çıkarsa ilgiyle bakardım, en ince teferrüatlarına kadar bakıyordum. Sonra saat 15'ine geçti. Belirtilen saate daha fazla vakit varken, çekip gittim müsteşar beyin kapısına. İçeri dalaşarak girmiştim. Sekreter bayan, bana «bu de işiminizi yapıyor» dedi ve kendi hesabına bazı işleri almış ve acele olarak takımı alıyormuş gibi bir edâ ile, üstünü yarı manşonunu giyiyordu ve arada bulunan hademe efendiye bazı talimat veriyordu. Sonra başka bekleyenler arasında, içeride bir fırsat bulup müsteşar beyin temas kurmayı takip ederken, bazı kişilerin büyük odasına dolaşmış, hatta müsteşar beyin de çıkacak olduğunu öğrendim. Yalnız saat kadar sonra geri gelecek sözleri de dolaştı ortada ama, benim buna vaktim olmadığı için, hemen içeri dalaşarak baştan ilâzını bitirir bitirmez, sayın müsteşar beye yanaşarak, elimdeki belgeyi mektubuna verdim. Açıp hemen okudu, sağolsun. Sonra müsteşar beyin gitti ve beni yanına çağırdı. Ben de oturdum. Giren kişiler de oturdu. Tekrar dikkatle okudu, bazı şeyler sordu, cevap verdim. Anladı. Daha önce bir tarihte şehrimize geldiği zaman görüştiğimizi ve meseleyi o zaman da, kendisine izah ettiğimi ilâve etti. Mektubu bir daha okudu. Personel şerifinin hemen yanına gelmesini istedi. Telefonla aradılar, dışarı çıkmış, biraz sonra gelecekti. Başka kişiler araştırıldı, müsteşar beyin benim üzerinde yoğunlaşmışlığından, bir anda herkes harekete gelmişti. Ancak bir ne-
seyse ermedi bu ilgi. Müsteşar Bey, bana «yarım saat kadar sonra

geleceğim, o zaman bu işi hallederiz, siz biraz bekleyiniz!» dedi. Çıktı ve yarım saat kadar sonra geri geldi. İlk işi beni çağırmak oldu ama aslında ben çağırılmadan ilk kişi olarak karşısına dikildim. Bu arada aradığı personel şefi de gelmiş, düğmelerini iliklemiş, hazırol vaziyetinde bekliyordu. Beni görünce, tanışıklık etti ve müsteşar beye, «ben le daha önce, yani sabahleyin görüşmüştük ve ben kendisine bunun bu yıl olamayacağını izah etmiştim» dedi. Müsteşar bey, rahat koltuğunun arkasına yaslandı, ayak ayak üstüne attı. Personel şefine, «nün için başka bir formül bulmalı, meselâ 4 olmuyorsa, 5 verelim, biraz yaklaşır, marttan sonra da 4'ü veririz» dedi. Personel şefi, yine olmaz efendim, buna mevzuatımız müsait değil» dedi. Velhasıl her çıkışın karşısında bir müsaitlik vardı ve bu hemen cevaplanıyordu. Müsteşar bey, gereğini yapmanın rahatlığına gömüldü ve marttan sonra hallederiz diyerek, bana «sayın F. Bey'e çok selâm söyle, personel şefimiz de kendisine durumu izah eden bir yazı yazarlar ve şimdi güle güle gidebilirsin» dedi.

Müsteşar beyden ayrılarak, personel şefi ile sabahki konuştuğumuz odaya geldik. Gerçi personel şefinin bana tavrı bir hayli değişmişti. Masanın başına oturduk ve bu hususta en ince detaylarına kadar anlaşılmayan noktaları konuştuk. Yine çelişkiler karşımıza anlamsızlıkları ve cevapsızlıklarının tatsızlığı ile dikildi. Samimi olarak tatsız bir şekilde konuşmamızı sürdürdük. Benim diğer işlerimin de dememesi, yani dairemle ilgili birçok hususlarda bu teşebbüslerimin boşa çıkması, huzurumu epeyce bozmuştu ama, iki yüzümle istediğim halde, karşına dikilen mevzuat müsaitliği dolayısıyla, kendini başıma, elim boş geri dönmek zorunda kaldım. Saat, gerçekten işe doğru yaklaşıyordu. Artık büyük kentin içinde bir nefes daha almam bana ağır bir yük gibi geliyordu. Personel şefinden oldukça iyimser bir tavırla ayrıldım. Binadan dışarı çıktıktan sonra da, bir daha dönüp geriye bir an bile bakmadım. Kalabalık şehir sâkinleri içinde, cadde adımlayanlar arasında belki benden sevimsiz bir kişi yoktu. Bu sevimsizliğimi daha ziyade uzatmamak için, hızlı ve biraz da telaş derecesinde terminale uzanmak istiyordum.

Terminalde fazla beklemeden hareket eden otobüsümüz aldı beni düzgün asfalt yolda, hızla büyük kentten uzaklaşıyordum. Bu asfalt da ümitsiz bir gidişin, ümitsizliğine, mevzuat müsaitliği ile dolup bir yığın lâkırdıyı ilâve ederek hayli yorgun dönüşümden ibaret idi.

MECMUALARLA GELEN SESLER

Fevzi BAYRAKTAR

Sesler... Bazan kaynağının, ta yanbaşıında olmasına rağmen duyulmayan, işitilmeyen, tüyleri ürpertmeyen, es geçen sesler. Ama bazan da, tâ nâmütenahî mahallerde tesir icra eden, hayata yön veren, bir «nizamın» teessüsünde büyük ölçüde hissedar olan sesler...

Bu ses, insanın haleti ruhiyyesini incelten bir his ve bir heyecan ifadesi. Bir irfan, bir umran kaynağı, kemâle erme potansiyeli... Ve bir mürşid.

Oysa bütün bunlardan münezzehten ve bigâne kalan seslerdir ruhumuzu kirleten, körelten dimağlarımıza pas ördüren... Bir dünya görüşünden müstağni hatta onu hedef telâkki etmiş bir hareket kaynağından mülhem olan oldukça kabarık sesleri tahlil etmek istedik. Ama bu ses, «sessiz bir çığlık»tır; kâğıtlardan yansır, beyinlerde yankı yapar, ruhlara da nüfuz eder...

*
**

Evet söze, bir zamanların «Millî hars»ı, umran medeniyetimizin belli bir zümreye hitap etmeğe başladığı zamandan sonra ise «Millî Kültür»ünden başlayalım. Kültür (!) Bakanlığı tarafından neşredilmekte olup 5. sayısına ulaşmış olan bu mecmuadan çok şey bekledik... Millî mevzuatlardan, irfanımıza, çözülen medeniyetimizden, kabuklaşmış, posalaşmış uygar (!) medeniyetlerine kadar... Şimdilik hayâl mahsulü bunlar. Zira, Mithat San, «Türk dili üzerinde düşünce-

ELLİDOKUZ

ler» adı altında yazdığı yazısında (...«dil» modern milliyetçiliğin en mühim faktörlerinden biridir.) diyor ve bize mecmuanın kime hitap ettiğini, neye hizmet ettiğini tebârüz ettiriyor. Hem de «modern» kelimesinden istifade etmek şartıyla.

Millî Kültür'de muhterem hocamız Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan'ın «Divan Edebiyatı» hakkında seri yazısını okuma imkânı elde etmiş olsak sözünü ettiğimiz mecmuadan değişik şekilde bahisler yapmak kabildi... «Modern milliyetçilik»ten bahsedilen bu mecmuada Turgut Şahin, «Tanzimat ve modernleşme anlayışı»nı izah ederken, (bizim tarihimizde 1839 bir çok olayın başlangıç tarihi olarak ele alınır. Modernleşme açısından da durum budur... Bu, hem düşünce yapısı sakatlanmış Türk aydınları; hem de yabancı düşüncüler için böyledir. Tanzimat'ın ve tanzimat sonrası günümüze kadarki Türk aydınının modernleşme anlayışı, tanzimattan öncekini tamamen inkâr Batıyı herşeyi ile taklidçilik olmuştur... Tanzimat, Türk milletini ortadan kaldırmayı, yok etmeyi hayatlarının gayesi haline getirmiş Batı'nın bize sunduğu ölüm şurubundan başka bir şey değildir.» diyor. Doğru tesbiti de, mecmuanın umumi havası neyi estiriyor, acaba? Tanzimat öncesini mi sonrasını mı? Bir misâl daha verirsek;

«Kültür ve mizaç» başlığı altında Prof. Dr. Bedri Gürsoy, «Kültür sözü dilimize yeni girmiş bir kelimedir... Daha bizler okullara giderken, bu deyim, yerine hars tâbiri kullanılırdı: «Kültürel» demek için de, «harsî» diye, Türk ağzına yakışmayan, âhenk kaidesine uymayan, o yüzden kulğa hoş gelmeyen bir söz kullanılırdı. Aslında «hars» da «harsî» de Türk icadı kelimelerdi.» diyor. Evet sormak lâzım «hars» Türk icadı ama «kültür» nere malı? Mecmua hareket noktasını «Tanzimat öncesinden» mi yoksa «Tanzimat sonrasından» mı tesbit ediyor sorusu cevaplanmış oldu zannedersen. Büyük ümitlerle baktık bu mecmuaya ama, tashih hatalarına kadar, mutmain olmamız bilmem ne derece müspet olur. «Millî kültürden», «millî harsdan» müşteki ama «millî irfandan» da mı?...

MAVERA

Mavera 7. sayısında, Osman Sarı'nın, «Tutuşan bir savaştır», «Vakt», «Yenik», «Tükenir heybetli duruşları», adlı şiirleri ile sahife tanzimine başlamış...

Zengin, —fakir, şehirli— köylü münasebetlerini, akıcı bir üslupla dile getiren İsmail Killioğlu «Hayata Uyanış» adlı yazısıyla, şehirden memleketine avdet eden bir ailenin, sıcacık kucaklaşmaları, mahal-

ALTMİŞ

lenin, genci - ihtiyarı ile ayağa kalktığı ve bu muhtemelen muhtemelen beti anlatırken şehirli - köylü çocuğunun yaşadığı anları... İhtiyarı kendim yaşıyorum zanettim, yazıyı okurken. A. Bağcı'nın yazdığı ve Ş. Demiroz, Y. Çakmaklı, T. Özlük, R. Önderoğlu ve I. Hürmüzoğlu'nun iştirak ettikleri, «Çok Sesli Bir Ölüm ve Millî Sinema» isimli bir açık oturum yer alıyor.

Cahit Zarifoğlu'nun, «Tabiat» ve «Beşeriyet» diyaloğuyla ilâhî zamanın mükemmeliyetini ve bütün beşerî sistemlerin ilâhî edip birer «hiy nizamına» muhtaç olduğunu tebarüz ettiren «Yazınak» denemesi, Erdem Bayazıt'ın «Yahya Kemal, Prof. Kaplan'ın «Yazınak» adlı incelemesindeki mühim tespitleri, ayrıca A. Bağcı'nın matbuat âlemini tahlil eden «çeşitlemeler»i A. Akkaya'nın «Düşüklerde Gezinmek»i C. Zarifoğlu'nun «San'at haberleri», «Matbuatın 7. sayısındaki usanmadan okunan yazıları idi...

TÜRK EDEBİYATI

A. Kabaklı, M. Kaplan, M. Akser, A. Çelikkaya, B. Çökem, B. Erçilkan, O. Altunbay, H. Doğlu, C. Atasoy, B. Tanakel, V. Kalkanlıoğlu, E. Cangüzel, M. Bozlak, A. Koca'nın yazıları ve Y. Akengin, N. Zorlutuna, Y. Ozan, İ. Geçer, A. Çınay, O. Albayrak, G. Önderoğlu, H. Karabulut'un şiirleri ile haziran ayında çıkan «Türk Edebiyatında Salih Kırılın;

*«Hazan hazin; kış insafsız; bahar yitik; yaz bergin
Bense bu dert çeşberinde mekik dokur bir gezgin»*

ifadesi ençok dikkatimi çeken şiiri idi...

MUŞTU

Gerek şekil ve gerekse maddî imkânları bakımından oldukça itibarlı bir türde Ankara'da neşrolunmakta olan «Muştı»nun haziran sayısında «Adı Büyükbey»'in beşeriyetin doğuşundan günümüze kadar kâhın ehemmiyeti hakkındaki denemesinin şu paragrafı odak noktasını teşkil ediyordu :

«Kitap o zamandan beri insanın can yoldaşı, hayat arkadaşdır. Korkunç hayat dalgaları karşısında zaman zaman abdallaşan insan aldının güvenle sığınacağı yumuşacık ana kucak, fırtınaların alev yalması kanrgaların dömenip durduğu kimsesizlik dünyasında sıcak bir baba ocağıdır.»

Ali Çelik'in, «Hz. Peyg. Tebliğ Metodu», başlığı altında yazdığı yazıyı okurken, genel sekreterimiz sayın Cemil Can'ı hatırladım. «Her

dâvâ, her sistem kendi metodu ile gerçekleşiyor» diyordu o. Ali Çekirdek de «Her dâvâ kendi metodunu uygular» dediği yazısında «tebliğ metodunu» kendi san'atıyla, hadis ve âyetlerle izah ediyor ve,

«...Çağımız bir iman - küfür savaşı çağıdır. Hz. Adem (a.s.)'dan miras kalan kutlu savaş çağı. Küfrü durdurmak, çemberin şapkasını secdeye getirmek için çok mes'uliyet düşmektedir üzerimize: Evvel müslüman olarak, sonra insan olarak. O halde inancımızın tebliğinde de metodumuzun ne olup olmadığını da bilmemiz gerekir. Onu kısmen de olsa uygulayıp o yolda ölmemiz bizi mes'uliyetten kurtarır kanadındayım.» diyor.

Muştu'nun diğer yazıları ve şiirleri de mükemmel...

KIYAM

Ankara'da neşredilmekte olup 5. sayısına ulaşmış bulunan «Kıyam» yeni bir şekil ve üslûpla okuyucuya takdim ediliyor. «Başyazının yerini «Bismillah» alıyor ve «Kıyam» imzasıyla yazı takdim ediliyor. 5. sayıda, «Kardeş insan»ın, «Türk politikasının yeni yöneticileri seçilirken» başlığı altındaki bir aktüel mevzuu, Taha Emre'nin «Bir zaman analizi ve gök medeniyeti» Âkif Âgâh'ın, «İnsan» —saykalamalar âlemi ve şuur dünyası— Kemal Naçaroğlu'nun «Düşüncele özgürdü» adlı hikâyesi ve diğer şiirleriyle dikkati çekiyordu «Kıyam» «Mecmualarla gelen sesler»i Mustafa Kutlu'nun «Düşünce»deki muhaddimesinden birkaç pasajla devam ettirmek istiyorum. Kalabalığın gürültünün, fazla mesainin, şehir hayatının, kısaca maddenin ihata sındaki bir meşgalenin, ruhlardaki tasvirini ve bu ezikliğin canlılığını Mustafa Kutlu şöyle izah ediyor;

«Sakin altıotuzbeş trenini unutma. Koşacaksın, nefes nefese kalacaksın. Siren sesleri ile ürpereceksin, vinçlerin boşlukta sallanan pençelerinden kan damlayacak. Saçlarında demir tozları. Artık başakları istesen de düşünemezsin. O rüzgârda sallanan türkülerini. Sıcak tandır ekmeğinin üzerinde cızırdayan tereyağını, yayıktan boşalan ayranı, kınalı elleri...

Unut sabah namazında safta durmayı. Nöbettesin. Unut amcaoğlunun cenazesini, fazla mesai. Boynundaki hamayli çözü at, güldürme kimseyi yavuklunun verdiği çevreyi göstererek. Bak eller dünyayı değiştirmişler, sen de değiştir dünyanı. Yarınlar senin.

Çocuğunu başkaları büyütecek, hafta sonları görürsün. Aşın başkaları pişirecek sen yersin. Karını akşamdan akşama bulursun Yorgunluktan kemiklerin sızlayacak aldırma. Taksitle al evini, taksitle döşe, taksitle yaşa. Seni de başkaları yaşıyor inan buna. Zillet

ALTMİŞİKİ

duğmeler, levyeler, plânlar, çok uluslu şirketler. Evet anladık bostana su sabah serininde girermiş, ayrılık olur deyî gözden öpmek iyi değilmiş, tohum ekmeden önce iki rekât namaz kılıp «kurdunan kuşanan, aşınan, dostunan yemek nasib eyle» demek gerekmiş.

Zor kestim mevzuyu. İnsan bırakamıyor ki, bu leziz havanın tadını...

Ve sözü «Millî Gençlik»in yirminci sayısından bir pasai alarak günümüze tatbik etmek suretiyle bitirelim.

«...Ortak Pazar mes'elesinin konuşulmasına başlandığı zamandan itibaren, bu hususta hiçbir görüş serdedemeyip mugalatalarla iştiğal eden bir cemiyet boyuna bocalayıp durmakta...

Başka bir kitle de, sadece bu gurubun karşısında olabilmek amacıyla kurulmuş olup aynı paralelde yürüyen,... Fakat neticesini sonra göreceğimiz veçhile bir türlü muzafferiyet şuuruna eremeyen bir düşüncenin sahibi; sanki AET'nin resmi avukatlığına me'mur edilmiş.» (Millî Gençlik sayı 20. sh. 24 - 25.) demiştik. Aradan iki ay geçmedi. İşte bu iddiamızın isbatı; «Meydan» mecmuasında, Prof. Reha Poroy, «Seçim sonrası» başlığı altındaki yazısında; «Bazı liderlerin AET ile ilişkilerimiz hakkında hıristiyan ehlisalip kuvvetlerinin bizi silip süpüreceğini ileri sürmeleri çok üzücüdür. Bir kere AET din değil, ekonomi ve ticaret temeline oturtulmuş bir örgüttür. Türkiye'nin büyük Atatürk'ün çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkma hedefine ulaşmasının çıkar yolu AET'den geçmektedir» derken aynı sayıda Prof. Dr. Vural Savaş, «AET dünya dengesini değiştiriyor» başlığı altında, «...diğer bir gelişme, AET'nin dış politikada «tek bir sesle konuşma» politikasıdır. Gerçekten de 1973 petrol bunalımında AET ülkelerinin «kendi gemisini kurtaran kaptan» esprisi ile hareket etmeleri ve sonra bu tutumu kendi içlerinde şiddetle eleştirmeler sonucu, bugün «tek sesle konuşma idealini» uygulamaya koymuşlardır. Yukarıda kısaca değindiğimiz konular, «dünya dengesinin değişmekte olduğunu» gösterecek niteliktedir» diyor ve mes'eleye bu açıdan bakıyordu. Bu da bizi te'yid etmiyor mu acaba...

